

บทที่ ๔

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนสตรีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การศึกษาในบทนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาในบทก่อนหน้า เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงบริบทของสังคมอินเดียในช่วงที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญที่นำความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่มาสู่สังคมอินเดีย สตรีได้รับการขนานนามและกล่าวถึงโดยมากหากเปรียบเทียบกับครั้งก่อนพุทธกาล อีกทั้ง เรื่องราวของสตรีทั้ง ๖ ท่านที่ผู้วิจัยได้เลือกมานั้น จัดเป็นกลุ่มตัวอย่างสตรีที่สะท้อนให้เห็นปัญหาชีวิตได้หลายมิติด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ประสบกับสิ่งที่ไม่รัก การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อไปให้ถึงจุดหมายหมายชีวิตที่วางไว้ เราจะพบว่า สตรีทั้ง ๖ มีปัญหาชีวิต พื้นฐานชีวิต วรรณะ และเรื่องที่ประสบพบเจอที่แตกต่างกัน และมีเหตุปัจจัยอันเหมาะสมที่นำพาสตรีทั้ง ๖ ท่านมามีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เมื่อสตรีทั้ง ๖ ท่าน ได้พบกับพระพุทธเจ้าก็มีปรากฏเรื่องราวที่ดีมาตามลำดับ กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนธรรมอันประเสริฐ นำสตรีไปสู่หนทางแห่งความสุขทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ดังนั้น เรื่องราวที่จะกล่าวในส่วนถัดไป จะเป็นการนำเสนอข้อมูลผ่านกระบวนการวิเคราะห์ในทัศนะของผู้วิจัยว่า พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีอะไร ทรงสอนอะไร ธรรมที่สอนนั้นบ่งบอกอะไร และผลลัพธ์ที่ได้เป็นอย่างไรต่อสตรีที่ผู้วิจัยได้เลือกเฟ้นมา นอกจากนี้ ผลลัพธ์ที่ผู้วิจัยได้รับจากการวิเคราะห์พุทธวิธีการสอน ทั้งในส่วนเป็นพุทธวิธี ธรรมะหรือหลักธรรมต่าง ๆ รวมถึงคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างของสตรีทั้ง ๖ ท่าน จะใช้เป็นข้อมูลเพื่อเสนอแนะเป็นแนวทางปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ดีให้กับสตรีในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์และได้เนื้อหาสาระครอบคลุมกรอบการวิจัย ผู้วิจัย ได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๔ ส่วน ดังนี้

๑. วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนสตรีทั้ง ๖ ท่าน : การวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้เลือกเหตุการณ์สำคัญซึ่งเป็นเหตุการณ์เด่นในชีวิตของสตรี มาทำการวิเคราะห์เพื่อหาว่าในเหตุการณ์ครั้งนั้น สตรีประสบกับปัญหาชีวิตอะไร เหตุใดถึงได้พบกับพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนธรรมอะไร ทรงใช้พุทธวิธีบวกกับลีลาการสอนอย่างไรในการสอนให้ตรงกับจิตรวมทั้งความแก้แค้นแห่งอินทรีย์ของสตรีที่ได้สะสมมา จนทำให้สตรีนั้นพ้นจากความทุกข์ อีกทั้ง ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่สตรีนั้น เป็นธรรมที่บ่งชี้อะไร สามารถตีความหรือวิเคราะห์ธรรมนั้นว่าอย่างไรซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการสังเคราะห์ออกมา

๒. เมื่อทราบธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน รวมทั้งจุดเด่นของสตรีทั้ง ๖ ท่านแล้ว ผู้วิจัยสามารถนำธรรมที่ได้จากพุทธวิธีการสอน และสารธรรมที่ได้จากสตรี เสนอแนะเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตต่อสตรีในสังคมปัจจุบัน

๔.๑ วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าต่อสตรีทั้ง ๖ ท่าน

สตรีในพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยกล่าวถึงในที่นี้ คือบุคคลซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้บริษัทของพระพุทธเจ้าครบองค์บริบูรณ์ ภิกษุณีและอุบาสิกาเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก โดยบุคคลทั้งสองกลุ่มได้รับโอกาสในการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ด้วยเพราะความเมตตากรุณาจากพระพุทธองค์ที่ทรงประทานให้แก่สตรี ทรงชี้แนะและทรงแสดงธรรมเพื่อให้สตรีได้ตระหนักรู้ถึงคุณงามความดีของสิ่งที่ป็นสารัตถประโยชน์แห่งธรรม การกล่าวเช่นนี้ได้เป็นเพราะในกระบวนการการตรัสสอนธรรมของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงใช้พระพุทธคุณ ๓ ประการในการสอนธรรม อันประกอบด้วยพระปัญญาคุณ โดยเป็นพระปัญญาอันเกิดจากการได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เองสามารถคิดสรรเลือกธรรมที่เหมาะสมแก่พุทธบริษัทที่แตกต่างกันได้ , พระวิสุทธิคุณ ที่บริสุทธิ์มุ่งมั่นหวังให้พุทธบริษัทได้ถึงความพ้นทุกข์ และพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงหวังประโยชน์อย่างสูงสุดที่จะทำให้พุทธบริษัทได้พ้นทุกข์ตามพระองค์ ในกระบวนการสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงละเอียดลออในทุกกระบวนการตั้งแต่การเลือกใช้พุทธวิธีที่แตกต่างกันไปในการสอนบุคคลและปัญหาที่แตกต่างกัน พระองค์จะทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ทรงตรัสสอนเหมาะสมแก่บุคคลเหล่าใด ทรงจำแนกธรรมได้อย่างเหมาะสมและลงตัวสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เผชิญ ผลสำเร็จที่บุคคลจะได้รับย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ผู้วิจัยจึงได้นำเอาพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ วิธี อันประกอบด้วยแบบสนทนา (สากัจฉา) แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ มาเป็นเครื่องมือเพื่อทำการวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนให้กับสตรีทั้ง ๖ ท่านดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ พุทธวิธีการสอนพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวชีวิตของพระมหาปชาบดีโคตมี ผู้วิจัยได้ยกเอาเรื่องราวของพระนางฯ ที่ถือเป็นตัวชูโรง บทบาท โดยเป็นเหตุการณ์ใหญ่ ๒ เหตุการณ์มาทำการศึกษาวิเคราะห์ คือ เหตุการณ์ครั้งที่พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จปรินิพพานสร้างความเสียพระทัยต่อพระมหาปชาบดี และอีกเหตุการณ์คือ การกราบทูลขอพุทธาณุญาตเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

เหตุการณ์แรกเกิดขึ้น ในพรรษาที่ ๕ หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี พระพุทธองค์ทรงสดับมาว่าพระพุทธบิดาประชวรหนัก จึงเสด็จไปโปรดธรรมอนิจจตาธรรมสูตรแก่พระพุทธบิดา พระพุทธบิดาทรงบรรลุอรหัตผลและเสด็จปรินิพพาน ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางยโสธราพิมพา และหมู่นางสนมทั้งหลายต่างพากันเศร้าโศกและทุกข์ใจจากการสูญเสียหลักของศากยตระกูลไป พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนิจจตาธรรมสูตร^๑ อีกครั้งหนึ่งเพื่อระงับความเศร้าโศกแห่งพระญาติ ทรงทอดพระเนตรเห็นความเศร้าและความทุกข์ใจที่สตรีเหล่านั้นประสบ เนื่องจากทรงทราบอยู่แล้วว่าสตรีเป็นเพศอ่อนไหวทางความรู้สึก เมื่อเกิดความพลัดพรากสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักแล้ว ย่อมมีความเศร้าใจเป็นธรรมดา เมื่อพระองค์พิจารณาเหตุการณ์ แล้วจึงตรัสสอนธรรมเรื่อง อนิจจตาธรรมสูตร เพื่อคลายความทุกข์ใจให้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีพร้อมทั้งหมู่พระญาติ เพื่อให้เห็นความจริงที่เป็นสภาวะธรรมทั้งหลาย

^๑ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.อ (ไทย) ๘/๑/๑๓๘.

ที่เกิดขึ้นนั้น ตามธรรมดา ทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยงเป็นอนิจจา ไม่สามารถคงอยู่ได้ และไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนของเราโดยแท้จริง ไม่มีใครหนีหลักความจริงซึ่งเป็นสัจธรรมข้อนี้ไปได้

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีการสอนในลักษณะของการบรรยายธรรม พร้อมทั้งทรงใช้พุทธลีลาการสอนทั้ง ๔ วิธี ไม่ว่าจะเป็นสันทสนา คือ อธิบายให้เห็นให้เข้าใจความจริงโดยชัดเจน ,สมาทปนา ทรงจงใจให้เห็นจริง , สมุตเตชนาวิธี โดยทรงเร้าใจผู้ฟังทั้งหลายให้บังเกิดกำลังใจ รวมทั้ง สัมปหังสนาวิธี โดยขโลมใจพระญาติให้เกิดความแค้นขึ้นใจ รู้สึกเบื่อบานใจขึ้น เนื่องจาก บุคคลที่ฟังธรรมนั้นเป็นบุคคลกลุ่มใหญ่อันประกอบด้วยพระนางมหาปชาบดีโคตมีและพระญาติ เป็นต้น เพื่อให้บุคคลหลุมุมกัน ณ ที่นั้นเข้าใจโดยพร้อมเพรียงกัน โดยพระองค์ยกเอาธรรมเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ๓ ประการมาอธิบาย เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ทุกคนเผชิญเหมือนกันก็คือ เกิดความอาลัยในการเสด็จปรินิพพานของพระเจ้าสุทโธทนะ พระองค์ทรงอธิบายได้โดยชัดเจน ประกอบกับทรงมีพุทธลีลาในการอธิบายให้เห็นชัด เข้าใจ และทรงขโลมใจคนที่เศร้าให้แค้นขึ้นคลายความโศกเศร้าและเปี่ยมด้วยความหวัง เมื่อผู้ฟังได้ฟังแล้ว ก็มองเห็นหนทางสว่าง เกิดคุณประโยชน์ที่จะได้รับการฟัง ครั้งนั้นมีผู้บรรลธรรมจำนวนมาก

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า เรื่องราวชีวิตของพระนางฯ ถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักอย่างเห็นได้ชัดตัวอย่างหนึ่ง ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเข้าใจในความทุกข์ที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเผชิญ เนื่องจาก หากพิจารณาในแง่ของบริบททางสังคมอินเดียในสมัยนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีอยู่ในบทบาทภรรยาผู้มีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุทโธทนะโดยตรงในฐานะพระมเหสี พระนางฯ มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีในพระสวามี อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขคู่บารมี รักใคร่กันมายาวนาน และในวาระกษัตริย์เอง พระมเหสีก็ต้องคอยปรนนิบัติสวามี ไม่ต่างไปจากวาระอื่น จึงเกิดเป็นความรัก ความใกล้ชิดและผูกพันกัน ซึ่งความเห็นของผู้วิจัยสอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการด้านศาสนา ปรีชา ช่างขวัญยืน ที่สรุปไว้ว่าความรักเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา จึงมีความรักดีต่อกันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ คำสองสามคำนี้ ฟังถือเป็นภูมิลูกสูงส่งแห่งหน้าที่ของชายและภรรยา และนับจากชายและภรรยาเป็นคน ๆ เดียวกัน โดยพิธีแต่งงานฟังเอาใจใส่ต่อกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อมิให้นอกใจกัน^๒ อีกทั้งความทุกข์ในฐานะมารดาที่ต้องพลัดพรากจาก เจ้าชายสิทธัตถะ และเจ้าชายนันทะ ราชบุตร ที่เสด็จออกผนวชไปกันหมด เหลือพระนางฯ ไว้เพียงลำพัง เป็นธรรมดาที่สตรีผู้อยู่ในบทบาทมารดาย่อมผูกพัน รักใคร่ในบุตรที่ตนเลี้ยงมา แม้ว่าพระนางฯ จะไม่ได้ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะด้วยพระนางฯ เอง แต่ด้วยสายใยแห่งความผูกพันที่พระนางฯ รักใคร่ เลี้ยงดู ทะนุถนอมมาด้วยตนเอง ย่อมเกิดความเหงาใจและเศร้าใจยิ่งนัก กระนั้นก็ตาม ด้วยบุญกุศลที่พระนางฯ ได้สั่งสมมาในอดีตชาติ และด้วยลักษณะนิสัยที่มีความศรัทธาในศาสนาเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เมื่อได้พบกับพระพุทธเจ้าและรับฟังธรรมจากพระองค์ก็เกิดความสังเวชใจ รู้สึกเบื่อหน่ายในชีวิตฆราวาส ทรงพิจารณาเห็นความไม่แน่นอนของชีวิต เกียรติ ศักดิ์ศรี วรณะ ที่พระนางมีอยู่นั้น ไม่สามารถทำให้พระนางฯ หาความสุขได้อย่างแท้จริง มีเพียงหนทางเดียวที่จะนำความหลุดพ้นมาสู่พระนางฯ ได้ ก็ด้วยการแสวงหาโมกข์ธรรม และในครั้งนี้ พระนางฯ คงเข้าพระทัยในเหตุผล

^๒ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

การตัดสินใจเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ จึงได้ตัดสินใจเสด็จไปทูลขอพุทธานุญาตจากพระพุทธเจ้าเพื่อขอบรรพชาเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของการเกิดขึ้นอีกหนึ่งเหตุการณ์สำคัญในชีวิตของพระนางมหาปชาบดีโคตมี

หลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จปรินิพพานอีกหนึ่งเหตุการณ์สำคัญในชีวิตที่เชิดชูบทบาทของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็คือ จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพบทบาทของสตรีไปอย่างสิ้นเชิง เดิมสตรีต้องใช้ชีวิตแทบจะหาคุณค่าและความสำคัญได้ยาก เนื่องด้วยบริบททางสังคมอินเดียในยุคนั้นมองว่าสตรีเป็นเพียงสมบัติอย่างหนึ่งของผู้ชาย สตรีไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงใด ๆ ในสังคม ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียน แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมา เรื่องราวของพระนางมหาปชาบดีโคตมีดังที่จะกล่าวเป็นจุดนำพาความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้เกิดขึ้นกับสตรีไปตลอดกาล จะเห็นว่าเมื่อย้อนไปดูเหตุการณ์ ครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จเยือนกรุงกบิลพัสดุ์ ครั้งที่ ๒ เพื่อโปรดพระพุทธบิดา ครั้นนั้นพระเจ้าสุทโธทนะทรงพระประชวรหนัก หลังจากพระพุทธองค์ทรงเทศนาโปรดพระพุทธบิดาจนกระทั่งบรรลุปะระอรหันต์และเสด็จปรินิพพาน หลังจากพิธีพระราชทานเพลิงสิ้นสุดลง พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้ทูลขอพุทธานุญาต ให้พระพุทธเจ้าทรงรับสตรีเข้าบวชในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธถึง ๓ ครั้ง ต่อจากนั้นพระพุทธองค์ก็เสด็จกลับไปยังเมืองเวสาลี พระนางมหาปชาบดีโคตมีพร้อมกับเจ้าหญิงศากยะอีก ๕๐๐ พระนาง ก็ได้ปลงผม นุ่งผ้าอ้อมผาด (ผ้ากาสาวพัสตร์) และเสด็จตามไปยังเมืองเวสาลี เพื่อทูลขอพุทธานุญาตอีกครั้ง ในครั้งนั้นเองพระอานนท์เป็นผู้เห็นเหตุการณ์ทั้งหมดได้สอบถามจนได้ความแล้วจึงเข้าไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระนางฯ ออกบวช แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสยับยั้งคำขอของพระอานนท์ไว้ถึงสามครั้งเช่นเดิม ในครั้งสุดท้าย พระอานนท์ได้กราบทูลถามว่า ถ้าสตรีออกบวชในพระธรรมวินัยจะสามารถบรรลุผลได้หรือไม่ พระองค์ตรัสตอบว่าสามารถบรรลุได้ พระอานนท์ก็ได้กราบทูลต่อไปว่า หากสตรีสามารถบรรลุผลได้ ก็ขอให้พระองค์ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชตามที่นางทูลขอ เนื่องด้วยอุปการคุณของพระนางฯ ที่มีศักดิ์เป็นพระน้านางของพระพุทธเจ้า (พระมาตุจฉา) ทรงเลี้ยงดูพระองค์มา หลังจากพระมารดาสิ้นพระชนม์ จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตโดยทรงวางเงื่อนไขไว้ว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมีสามารถรับศีล ๘ ประการได้ ก็ถือว่าเป็นอันบวชได้ ในท้ายที่สุดพระนางฯ ได้ออกบวชสมความมุ่งหมายด้วยการยอมรับเงื่อนไขในศีล ๘ ประการ

เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ตามที่ปรากฏจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสปฏิเสธการทูลขอบวชของสตรีทั้งหมดถึง ๖ ครั้ง โดย ๓ ครั้งแรก พระองค์ทรงตรัสปฏิเสธกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีด้วยพระองค์เอง เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นที่นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ ด้วยพระดำรัสว่า “อย่าเลย โคตมี เธออย่าขบใจการที่มาตุคามได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้เลย”^๓ และ ๓ ครั้งหลัง พระพุทธเจ้าตรัสผ่านพระอานนท์ โดยทรงห้ามพระอานนท์ถึง ๓ ครั้ง ดังพระดำรัสว่า “อย่าเลย อานนท์ เธออย่าขบใจการที่มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้เลย”^๔ ในทัศนะของผู้วิจัยมองว่าพระพุทธเจ้าทรงมีเหตุผลในพระทัย

^๓วิ.จุ.(ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๓.

^๔วิ.จุ.(ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๕.

อย่างแน่นนอนถึงตรัสปฏิเสธการทูลขอถึง ๖ ครั้ง ซึ่งตามข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาอนุมานได้ว่า สตรีอินเดียในสมัยพุทธกาล ถือเป็นสมบัติของชายผู้เป็นสามี สตรีไม่มีสิทธิ์กระทำการอื่น ๆ ใดได้นอกจากหนีไปจากเรื่องภายในครอบครัว ไม่มีปรากฏว่าสตรีออกไปร่อนแรม ค้างคืนอยู่นอกเรือน หากเป็นสตรีที่แต่งงานแล้ว ก็ทำหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือนดูแลความเรียบร้อยของครอบครัวเป็นสำคัญ หากสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงานก็ยังคงอยู่ภายใต้การดูแลของบิดามารดา เมื่อสตรีแก่ชราไปก็อยู่ภายใต้การดูแลของบุตร ดังนั้น ในประเด็นนี้เป็นไปได้ว่า หากพระพุทธองค์ทรงรับพระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนานั้น อาจจะเป็นที่ครหาตามบริบทของสังคมอินเดียในยุคนั้น เพราะหลักคำสอนของพระองค์ค้ำความเชื่อตามธรรมเนียมศาสนาพราหมณ์ไปอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งอาจจะส่งผลกระทบในแง่ของความน่าเชื่อถือของสมณเพศ เนื่องจากเมื่อตัดสินใจออกบวชในเพศบรรพชิตแล้วจะไม่มีเกี่ยวข้องกับสตรีอีกต่อไป ดังนั้น หากพระพุทธองค์ทรงรับสตรีเข้ามาบวชมีความเป็นไปได้ว่า พระองค์อาจถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามที่จ้องจับผิดก็เป็นได้ อีกทั้ง การรับสตรีเข้ามาในพระพุทธศาสนาขณะนั้นอาจจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า เนื่องจากการเดินทางไปประกาศพระศาสนาในแคว้นต่าง ๆ ต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางที่ยาวนาน ต้องพักค้างแรมกันเป็นป่า พระพุทธเจ้าพร้อมกับพระสาวกจะต้องใช้ความมุ่งมั่นและความพยายามเป็นอันมากในการเดินทางไปในแต่ละแคว้นเพื่อประกาศพระศาสนา สตรีอาจเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางเนื่องจากต้องอาศัยความอดทนและความพยายาม ซึ่งพระนางฯ และเหล่าสตรีจากศากยะอยู่ในวรรณะกษัตริย์อาจจะยังมีความอดทนไม่มากพอ อีกทั้ง พระองค์อาจจะมองว่า สตรีไม่สามารถปกป้องตนเองจากภัยอันตรายใด ๆ ได้ ดังนั้น หากสตรีออกบวชอาจเจอข้อครหาในเมื่อภิกษุอยู่ใกล้กับภิกษุณี สร้างความเสียหายกับพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นในประเด็นดังกล่าวแล้ว จึงใช้เวลาพิจารณาใคร่ครวญอยู่นาน สุดท้ายพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติครุธรรม ๘ ประการขึ้นมา เพื่อให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีรับ จึงจะถือเป็นการบวชพระนางฯ

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับปราชญ์และนักวิชาการทางด้านศาสนาในหลาย ๆ ท่าน กล่าวคือ รองศาสตราจารย์ ดร.เดื่อน คำดี แสดงทัศนะเกี่ยวกับบัญญัติครุธรรมไว้สรุปได้ว่า เนื่องด้วยกรอบประเพณีสังคมอินเดียนั้น โดยพื้นเดิมจะไม่ยกย่องให้สตรีมีฐานะเทียบเท่ากับบุรุษ ดังนั้น สตรีจึงอยู่ในฐานะที่ด้อยค่าตลอดมา การบัญญัติครุธรรมนั้นเป็นเงื่อนไขในการรับสตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น ก็เพื่อต้องการให้สังคมอินเดียยอมรับโดยปราศจากข้อโต้แย้งหรือเงื่อนไขใด ครุธรรมนั้นจึงถูกสร้างขึ้นมาบนพื้นฐานของการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสังคม จารีต และธรรมเนียมที่เกี่ยวกับนักบวชสมัยนั้น^๕ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ได้แสดงทัศนะในเรื่องการบัญญัติครุธรรมไว้สรุปได้ว่า ครุธรรม ๘ ประการเกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมอินเดียสมัยนั้น การบัญญัติครุธรรมไม่ใช่เป็นการกีดกันภาพภิกษุณี สังคมสมัยนั้นต่างหากถือเป็นบรรทัดฐานในการบัญญัติครุธรรม^๖ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การยอมรับให้สตรีออกบวชได้พระพุทธศาสนา ถือเป็นการ

^๕เดื่อน คำดี, **ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา** : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ , โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษาของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , พ.ศ. ๒๕๔๔. หน้า ๗๔.

^๖แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, “การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๔

แสดงจุดยืนของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนว่า ไม่ทรงเห็นด้วยกับศาสนาพราหมณ์ที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีสิทธิในการศึกษาพระศาสนา และพระองค์ทรงยอมรับศักยภาพในการบรรลุธรรม ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นที่ทำให้พระพุทธศาสนาโดดเด่นในแง่ของการเป็นศาสนาสากลโดยสมบูรณ์^๗ ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต เรื่องการอนุญาตให้ภิกษุณีออกบวชได้พระพุทธศาสนาโดยการยอมรับครุธรรม ๘ ประการ สรุปได้ว่า ครั้งแรกพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวช เนื่องด้วยติดข้อจำกัดเรื่องของสังคัม ซึ่งอาจขัดแย้งกับธรรมเนียมปฏิบัติของอินเดียสมัยนั้น แต่เมื่อยกประเด็นเรื่องการบรรลุธรรมขึ้นมา จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สตรีบวชได้ โดยพระองค์ทรงตั้งเงื่อนไขครุธรรม ๘ ประการนั้นมาก็เพื่อลดข้อจำกัดของสังคัม อีกทั้งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในบริบทสมัยนั้น เพื่อสตรียอมรับเงื่อนไขของสังคัมและการอยู่ร่วมกันได้ แล้ว ภิกษุณีผู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการบรรลุธรรมโดยแท้จริงจึงไม่ได้ติดประเด็นในกฎครุธรรมดังกล่าว^๘ อย่างไรก็ดี นักปราชญ์ทางศาสนาดังท่านพุทธทาส ก็ได้แสดงทัศนะ ถึงการบัญญัติครุธรรม ๘ ประการไว้อีกมุมหนึ่งว่า การบัญญัติครุธรรม ๘ ประการของพระพุทธเจ้านั้นล้วนเป็นธรรมหนัก ๆ ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงทนไม่ไหว และภิกษุณีจะหมดไปเอง เมื่อจะต้องบวชให้แน่แล้ว เพราะมีเหตุผลอย่างนี้ แต่เพื่อเห็นแก่ศาสนาก็ป้องกันไว้แต่เนิ่น ๆ บัญญัติครุธรรมที่มันหนัก ซึ่งจะถือไว้ได้ไม่กี่มน้อยแล้วมันก็จะสลายตัวไปเอง^๙

จึงกล่าวได้ว่า ครุธรรม ๘ ประการ ถือเป็นพุทธวิธีอย่างหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้เพื่อเป็นเครื่องค้ำกันความเสื่อมให้กับพระพุทธศาสนา โดยพุทธวิธีที่พระองค์ทรงใช้นี้ เรียกว่า พุทธวิธีการสอนแบบการวางกฎข้อบังคับ แต่เป็นการวางกฎข้อบังคับล่วงหน้า ซึ่งมีความแตกต่างจากการบัญญัติข้อพระวินัยโดยทั่วไป เนื่องจาก ในการบัญญัติข้อพระวินัยนั้น พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อมีกรณีเหตุการณ์ที่สร้างความเสื่อมเสียอันเกิดจากภิกษุและภิกษุณีขึ้น ในขณะที่การบัญญัติครุธรรม ๘ ประการนั้น พระพุทธองค์ทรงไตร่ตรองบนพื้นฐานของข้อมูลที่มี โดยพระองค์ทรงบัญญัติกฎขึ้นมาล่วงหน้าเพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาและรักษาพระสัทธรรมเอาไว้ โดยใช้พุทธลีลา สันติสนา อธิบายโดยชัดเจน และ สมาทปนา ทรงจงใจให้ยอมรับและนำไปปฏิบัติ อีกทั้งกฎและกติกาก็ที่พระพุทธองค์บัญญัติขึ้นนั้นยังสอดคล้องและกลมกลืนกับบริบททางสังคมอินเดียในยุคนั้น อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่าการบัญญัติครุธรรมนั้น พระองค์ทรงวางไว้ก่อนจะอนุญาตให้สตรีออกบวช โดยตั้งเป็นเงื่อนไขไว้ให้ภิกษุณีปฏิบัติตาม และไม่สามารถที่จะล่วงละเมิดตลอดชีวิต ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า “ อานนท์ เราบัญญัติครุธรรม ๘ แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ซึ่งภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงละเมิดไปจนตลอดชีวิต ก็เหมือนคนกันทำนบที่สระใหญ่ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำไหล(เข้า)ออกไป ฉะนั้น”^{๑๐} โดยครุธรรม ๘ ประการ ประกอบด้วย

^๗ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา* , (กรุงเทพมหานคร , ๒๕๓๙), หน้า ๑๖. หน้า ๘๐-๘๑

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , *ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีและการบวชเป็นภิกษุณี*, พิมพ์ครั้งที่ ๗ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด , ๒๕๔๔) หน้า ๘-๙.

^๙พุทธทาสภิกขุ , *สรณิพนธ์พุทธทาส ว่าด้วย : สตรี ในฐานะมารดาของโลก*, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มพุทธทาสศึกษา มูลนิธิเมตตาธรรมรักษ์) หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๐}วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๒๐.

๑. ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ การต้อนรับ การทำ
อัญชลีกรรม การทำสามิยกรรม แก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น ธรรมข้อนี้ ภิกษุณีพึง
สักการะเคารพ นับถือ บูชาไม่พึงล่วงละเมิด จนตลอดชีวิต
๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ...
๓. ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ งามอุโบสถ และไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกทั้ง
เดือน...
๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงพิจารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่ายโดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น ได้ฟัง
หรือได้นึกสงสัย...
๕. ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้วพึงประพฤติกุศลมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย...
๖. ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่นางสิกขมานาที่ศึกษาธรรม
๖ ข้อ ตลอด ๒ ปีแล้ว...
๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ...
๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี
ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

ถ้าหากปชาบดีโคตมีรับครุธรรม ๘ ประการนี้ได้ การรับครุธรรมนั้นแล เป็นการ
อุปสมบทของเธอ”^{๑๑}

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ครุธรรม ๘ ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๑ ที่ว่า “ภิกษุถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ ต้อนรับ ทำ
อัญชลีกรรม ทำสามิยกรรมแก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น ธรรมข้อนี้ ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ
บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดตลอดชีวิต”^{๑๒} ในครุธรรมข้อแรกนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่พระพุทธองค์ ทรงบัญญัติ
ครุธรรมข้อนี้ขึ้นมา พระองค์ทรงมีเหตุผล ก็เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมอินเดียในสมัยนั้น
เนื่องจากบุรุษได้รับการยกย่องให้มีบทบาทผู้นำ ในขณะที่สตรีมีบทบาทเป็นผู้ตาม บทบาทของบุรุษ
และสตรีถูกแบ่งแยกให้เห็นโดยชัดเจน สตรีมีบทบาทหน้าที่เพียงแม่บ้าน , ให้กำเนิดบุตรชาย , ดูแล
ความเรียบร้อยภายในครัวเรือน , และคอยปรนนิบัติรับใช้สามีและบุคคลภายในครอบครัวของสามี
อีกทั้ง เพื่อลดข้อโต้แย้งของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ที่ไม่มีการยกย่องหรือกราบไหว่นักบวชสตรี
ในลัทธิของตน หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงกำหนดครุธรรมข้อนี้ไว้ อาจถูกโจมตีและลดความน่าเชื่อถือไป
ได้ ยิ่งไปกว่านั้น การรับสตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น ยังอยู่ในช่วงพรรษาดัน ๆ (พรรษาที่ ๕)
ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการประกาศพระศาสนา หากพระองค์ไม่ปฏิบัติข้อวัตรให้สอดคล้องตาม
บริบทของสังคมในสมัยนั้น อาจจะเป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคสำคัญในการเผยแพร่พระศาสนาต่อไป
และเหตุผลสุดท้ายก็เพื่อพิสูจน์ถึงมานะปฏิภาณของสตรีที่มาจากวรรณะกษัตริย์ โดยเฉพาะกษัตริย์ที่มา
จากตระกูลศากยะและโกลิยวงศ์ ซึ่งมีความถือตัวสูง หากต้องมาอาศัยอยู่ในสำนักของพระพุทธเจ้า
แล้ว วรรณะต่าง ๆ ที่มีจะกลืนหายไป ดังนั้น เมื่อสตรีประสงค์ออกบวช จำเป็นต้องรักษาภูมิตั้งที่ ๑ นี้
ไว้ อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์ปาวีรว มีบันทึกเกี่ยวกับภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงไหว้ภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุสงฆ์ มี

^{๑๑} อิง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

^{๑๒} อิง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

พฤติกรรมดังต่อไปนี้ ๑. เปิดกายแสดงแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๒. เปิดขาอ่อนแสดงแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๓. เปิดองคชาติแสดงแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๔. เปิดไหล่ทั้งสอง แสดงแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๕. ชักชวนคลุ่หส์ให้มาคบหารักใคร่กับภิกษุณี รวมถึงเหตุการณ์ดังนี้ ๑. ขวนขวายเพื่อไม่ให้ลามของภิกษุณีทั้งหลาย ๒. ขวนขวายเพื่อไม่ให้ประโยชน์ของภิกษุณีทั้งหลาย ๓. ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้ของภิกษุณีทั้งหลาย ๔. ด่าบริภาษภิกษุณีทั้งหลาย ๕ ยุยงภิกษุณีทั้งหลายให้แตกแยกกัน^{๑๓} จากพฤติกรรมของภิกษุทั้ง ๙ ข้อข้างต้น เป็นข้อยกเว้นที่ภิกษุณีไม่พึงเคารพและกราบไว้ภิกษุที่มีคุณลักษณะดังที่กล่าว

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๒ ที่ว่า “ภิกษุณี ไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๑๔} ครุธรรมข้อที่ ๒ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ครุธรรมข้อนี้ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครอง ป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นกับภิกษุณีที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เนื่องจากความเป็นอยู่ของภิกษุสงฆ์ในสมัยแรก ยังคงอาศัยอยู่ตามป่า หากภิกษุณีสงฆ์แยกตัวไปอยู่ตามลำพังในป่าซึ่งไกลจากกลุ่มภิกษุแล้วนั้น อาจเกิดภัยอันตราย ไม่มีคนปกป้องคุ้มครอง รวมทั้ง หากภิกษุณีแยกไปอยู่ลำพังอาจจะได้สดับรับฟังธรรมจากพระพุทธรูป ซึ่งอาจถูกนักบวชลัทธิอื่นมาสอนในแนวทางที่ขัดกับหลักทางพระพุทธศาสนา มีเหตุการณ์ตัวอย่าง ที่ภิกษุณีชื่อสุภาสิกัมพวนิกาเถรี ที่ถูกนักเลงอันธพาลลวนลาม โดยยืนขวางทางในขณะที่เดินทางไปสวนมะม่วงของหมอชีวกโกมารภัจ ซึ่งภิกษุณีสุภาสิกัมพวนิกาเถรีได้พูดโต้ตอบกับนักเลงอยู่นาน เนื่องจากภิกษุณีสุภาสิกัมพวนิกาเถรีบรรลอรหันต์แล้ว ไม่หวั่นไหวต่อคำพูดลวนลามนั้น จนกระทั่งนักเลงต้องยอมถอยออกไป^{๑๕} ในระยะแรกพระพุทธรูปยังไม่ได้ทรงบัญญัติห้ามภิกษุณีอยู่ป่า บรรดาภิกษุณีทั้งหลายยังคงอยู่ป่าเช่นเดิม โดยมีที่พักเป็นกระท่อมและมีเพียงผ้าผืนเดียวเท่านั้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ของพระอุบลวรรณาเถรีถูกข่มขืน พระพุทธรูปจึงทรงรับสั่งให้สร้างที่อยู่แก่ภิกษุณีสงฆ์ภายในพระนคร หลังจากนั้นเป็นต้นมา พระองค์ทรงบัญญัติในพระวินัย ไม่ให้ภิกษุณีอยู่ป่า หากอยู่ป่าจะปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏ^{๑๖} ดังนั้น การวางกฏข้อนี้ ถือว่าเป็นข้อคุ้มกันภิกษุณีจากภัยอันตรายได้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๓ ที่ว่า “ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ ฌามอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๑๗} ครุธรรมข้อนี้หมายถึง ภิกษุณีสงฆ์หวังธรรม ๒ ประการก็คือ ฌามวันอุโบสถและเข้าไปรับฟังคำสั่งสอนจากภิกษุสงฆ์ทุกครึ่งเดือน การวางกฏข้อนี้ เพื่อให้ทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ เข้าใจในหลักการของพระพุทธเจ้าและมิต้านิยม (Core Value) ร่วมกันทั้ง ๒ ฝ่าย เช่น การสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพของภิกษุณีทุกรูปเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน เปรียบเสมือนองค์กร

^{๑๓}วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๕๐/๖๓๓.

^{๑๔}อง.อภฺรฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

^{๑๕}ชฺ.เถรี (ไทย) ๒๖/๓๖๘/๖๑๖.

^{๑๖}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๑/๓๖๐.

^{๑๗}อง.อภฺรฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

พุทธ ที่ผู้นำองค์กรคือพระพุทธเจ้าทรงตั้งค่านิยมไว้ให้ทุกคนในองค์กรปฏิบัติและนับถือร่วมกัน รวมทั้งเป็นการสร้างความแข็งแกร่ง รู้จักความสามาน สามัคคีปรองดอง ลดข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น นอกจากนี้ การรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยนำโอวาทและหลักธรรมทั้งหลายมาเผยแพร่ สอน และบอกต่อ เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ตรงกัน คือ ความหลุดพ้น หรือ พระนิพพาน นั้นเอง หากพระพุทธองค์ไม่ทรงบัญญัติธรรมข้อนี้ไว้ เป็นไปได้ว่า อาจจะมีช่องให้ผู้ที่ไม่ปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนา ดึงตัวภิกษุณีไปรับฟังธรรมที่ผิดไปจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่ใช่แนวทางที่ถูกต้อง อย่างเช่น เจริญงานวิชาต่าง ๆ อย่างไม่รู้ตาม ผู้วิจัยพบว่า นอกจากพระองค์จะทรงบัญญัติเป็นหนึ่งในครุธรรม ๘ ประการแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงกำหนดปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีที่เรียนหรือสอนวิชาเจริญงาน^{๑๘} มีเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับครุธรรมข้อนี้ คือ พระมหาปชาบดีโคตมี ได้มีโอกาสฟังธรรมและปฏิบัติพระกัมมฐาน พระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสสอนภิกษุณีโดยตรง แต่พระนันทกะทรงแสดงให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย โดยในสมัยที่มีภิกษุณีเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระภิกษุเถระ ทำหน้าที่ให้โอวาทแก่ภิกษุณีโดยผลัดเปลี่ยนเวียนไปในแต่ละวัน แสดงให้เห็นธรรมเนียมการให้โอวาทแก่ภิกษุณีในสมัยพุทธกาลว่าเมื่อถึงวาระ ใจความสำคัญของพระสูตร คือ พระนันทกะท่านสอนให้ภิกษุณีพิจารณาอายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในตอนสุดท้ายกล่าวถึงโพชฌงค์ ๗ ประการว่าถ้าเจริญโดยมากแล้ว จะทำให้สิ้นอาสวะ พระพุทธองค์ทรงรับท่านพระนันทกะให้แสดงธรรมถึง ๒ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ ตรัสชมเชยว่า ภิกษุณีเมื่อฟังแล้วมีใจยินดีทั้งที่ยังความดำริไม่บริบูรณ์ เปรียบเสมือนดวงจันทร์ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ครั้งที่ ๒ ตรัสชมเชยว่า ภิกษุณีเมื่อฟังแล้วมีใจยินดีทั้งที่ยังความดำริไม่บริบูรณ์ เปรียบเสมือนดวงจันทร์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ภิกษุณีที่ได้คุณธรรมขั้นต่ำสุด บรรลุธรรมขั้นโสดาบัน^{๑๙} จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นคุณประโยชน์ของการกำหนดครุธรรมข้อนี้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๔ ที่ว่า “ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้นึกสงสัย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๒๐} ครุธรรมข้อนี้ พระพุทธองค์บัญญัติขึ้นมาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองในคณะสงฆ์ที่มีจำนวนมาก การทำปวารณาก็เพื่อให้บุคคลที่อยู่ร่วมกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เพราะว่าสังคมสงฆ์ เป็นสังคมที่รวมบุคคลหลายชั้นวรรณะ ตั้งแต่วรรณะกษัตริย์จนกระทั่งศูทร หากมีการพรั่งเฟลอ มีการพูด หรือการกระทำใดอันไม่เหมาะสม การปวารณานี้จะเป็นวิธีการที่ช่วยลดข้อขัดแย้ง และคณะสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

^{๑๘} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๑๓-๑๐๑๓/๒๕๕-๒๖๓.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๙๘/๔๕๒.

^{๒๐} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๕ ที่ว่า “ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้วพึงประพฤติดีกขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่ายธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๒๑} การประพฤติดีกขมานัต คือ ภิกษุณีเมื่อกระทำความผิดต้องหลีกเลี่ยงออกไปจากหมู่คณะสงฆ์ เพื่อพิจารณาไตร่ตรองถึงความผิดที่ได้กระทำ และการจะกลับเข้าสู่คณะสงฆ์ได้นั้น ต้องได้รับความเห็นชอบและยินยอมจากคณะสงฆ์ ๒๐ รูป ซึ่งการประพฤติดีกขมานัตนั้น หมายถึง การต้องอาบัติหนัก (สังฆาทิเสส) ซึ่งมีทั้งสิ้น ๑๗ ข้อ ดังนั้น การกำหนดข้อครุธรรมนี้ ก็เพื่อเป็นข้อควรระมัดระวังในการประพฤติดีกขมานัตมากที่สุดของภิกษุณี

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๖ ที่ว่า “ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่นางสิกขมานา ที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปีแล้ว ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๒๒} การวางกฎข้อนี้ หมายความว่า สตรีผู้มีความตั้งใจออกบวชเป็นภิกษุณีแล้วนั้น จะต้องรักษานุธรรม ๖ ประการอย่างน้อย ๒ ปี เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จึงจะขอบวชเป็นภิกษุณีได้ โดยเงื่อนไข ๖ ประการนั้น คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ พึงรักษาพรหมจรรย์ ไม่พึงกล่าวคำเท็จ ไม่พึงเสพสุราของมึนเมาทั้งหลาย และ พึงเว้นจากการบริโภคในยามวิกาล^{๒๓} หากศีลข้อใดข้อหนึ่งบกพร่องไป จะต้องเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่อีกครั้ง ครุธรรมข้อนี้ มีนัยถึงธรรมชาติของสตรีที่มีความโลเลไม่แน่นอน การทดสอบความตั้งมั่นของจิตใจด้วยการประพฤติดุธรรม ๖ ประการตลอดระยะเวลา ๒ ปี ในช่วงเป็นสิกขมานา เมื่อผ่านแล้วจึงจะได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุณีได้

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๗ ที่ว่า “ภิกษุณีไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๒๔} การวางกฎครุธรรมข้อนี้ หมายถึง ภิกษุณีไม่พึงด่าหรือบริภาษภิกษุด้วยอหังการ ๑๐ ประการ หรือคำเปรียบเปรยอย่างอื่น อีกทั้ง ต้องไม่พึงขู่ด้วยภัยใด ๆ ทั้งนี้ หากภิกษุณีละเมิดครุธรรมดังกล่าว ให้ถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕} อหังการ ๑๐ ประการ คือ เจ้าเป็นโจร เป็นคนพาล เป็นคนหลง เป็นอูฐ เป็นโค เป็นลา เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นคนไม่มีสุคติ และเป็นคนหวังได้เฉพาะทุกข์ การกำหนดครุธรรมข้อนี้ ถือว่าเป็นการลดข้อขัดแย้งระหว่างภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ก็ไม่ได้ทรงห้ามเสียทุกเรื่อง หากภิกษุณีมุ่งกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์โดยมุ่งที่อรรถ มุ่งธรรม มุ่งสั่งสอน ถือว่าไม่เป็นอาบัติ สามารถกระทำได้^{๒๖}

^{๒๑} อก.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

^{๒๒} อก.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

^{๒๓} วิ.ภิกฺขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๑๒/๓๑๙.

^{๒๔} อก.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

^{๒๕} วิ.ภิกฺขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๒๗/๒๖๙.

^{๒๖} วิ.ภิกฺขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๓๒/๒๗๐.

วิเคราะห์ครุธรรมข้อที่ ๘ ที่ว่า “ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วง ละเมิดจนตลอดชีวิต”^{๒๗} ครุธรรมข้อนี้ หมายถึง การห้ามไม่ให้ภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ได้ห้ามภิกษุในการสอนภิกษุณี แม้ว่าภิกษุณีจะอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า หรืออาวุโสกว่า ภิกษุณีก็ไม่มีสิทธิสั่งสอนภิกษุด้วยประการใด ๆ การที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุนั้น เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าบริบททางสังคมอินเดียสมัยนั้น บุรุษจะได้รับสิทธิในการศึกษาเท่านั้น สตรีส่วนมากไม่ได้รับการศึกษา อีกทั้ง การเกิดขึ้นของภิกษุมีมาก่อนภิกษุณีถึง ๕ พรรษา ดังนั้น เป็นไปได้ว่า ภิกษุจึงเป็นผู้มีความอาวุโส มีความรู้ในพระวินัย และธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนามากกว่าภิกษุณี ดังนั้นถือว่าเป็นการให้เกียรติและเป็นผู้ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามาก่อน

กล่าวโดยสรุป การกำหนดครุธรรม ๘ ประการ ผู้วิจัยมองว่าเป็นบททดสอบความเข้มแข็งของสตรีที่ประสงค์ออกบวชในพระพุทธศาสนาได้อย่างดี เนื่องจากครุธรรมในแต่ละข้อถือว่าเป็นกฎที่พระพุทธเจ้าวางไว้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมอินเดียยุคนั้น เพื่อเป็นเครื่องป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยมของอินเดียที่ไม่เห็นด้วยในการให้สตรีออกบวช เนื่องจากสตรีเป็นเพศที่จะต้องได้รับการดูแลรักษา สตรีจะต้องแต่งงานเมื่อวัยสาว เมื่อเข้าวัยชราก็เป็นหน้าที่ของบุตรในการเลี้ยงดูต่อไป รวมทั้ง ทรงคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตของสตรีเมื่อต้องออกจากเรือนของตนไปอาศัยอยู่ที่ที่ลำบาก สถานที่อยู่อาศัยก็เป็นอุปสรรค (สัปายะไม่เกื้อกูลต่อสตรี) อีกทั้ง การเดินทางไปประกาศพระศาสนายังแคว้นต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยความอดทนและพยายามสูง ดังนั้น หากสตรีทั้งหมดออกบวชเป็นภิกษุณีแล้ว พระพุทธเจ้าอาจถูกต่อต้านโดยสังคมและส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการประกาศพระศาสนา ซึ่งในสมัยนั้นมีหลายลัทธิเป็นคู่แข่งของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การกำหนดครุธรรมทั้ง ๘ ประการ จะเป็นกำแพงที่แข็งแกร่งในการต่อต้านแรงกดดันจากสังคมอินเดียได้ อย่างไรก็ตามการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีและเหล่าเจ้าหญิงศากียะออกบวชโดยยอมรับครุธรรม ๘ ประการก่อนนั้น พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงความเหมาะสมและมีเหตุผลหลายประการซึ่ง พอจะอนุมานได้ดังนี้

๑. เพื่อเป็นการหยั่งพระทัยของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและเจ้าหญิงแห่งศากยะ ว่าเป็นผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้า มีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใด เมื่อพระนางฯ ยอมรับครุธรรม ๘ ประการได้ผ่านการทดสอบความมุ่งมั่นและความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อให้สตรีทั้งหลายทราบโดยทั่วกันว่า หากสตรีคิดจะออกบวชแล้วควรพิจารณาโดยรอบคอบเนื่องจาก การตัดสินใจออกบวชนั้น ไม่ได้สามารถกระทำกันได้โดยง่าย ในทางกลับกัน สตรีจะต้องผ่านกระบวนการทดสอบในข้อบัญญัติของสิกขามานาก่อน ๖ ข้อ ภายใน ๒ ปี โดยไม่มีข้อบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ถึงจะถือว่าสตรีสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้

๓. เพื่อให้สตรีทราบว่า ภัยนั้นมีอยู่รอบด้านดังนั้น สตรีไม่ควรพึ่งประมาทหรือทะนงตัวว่าตนเองเก่ง ไม่จำเป็นต้องมีใครดูแลปกป้อง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สตรีเมื่อออกบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ต้องระมัดระวังตัวมากที่สุด ไม่สามารถกระทำการใด ๆ ได้โดยพลการเพราะการดำเนินชีวิตของภิกษุณีอยู่ภายใต้กรอบบัญญัติของพระวินัยและครุธรรม

^{๒๗} ๐.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๔.

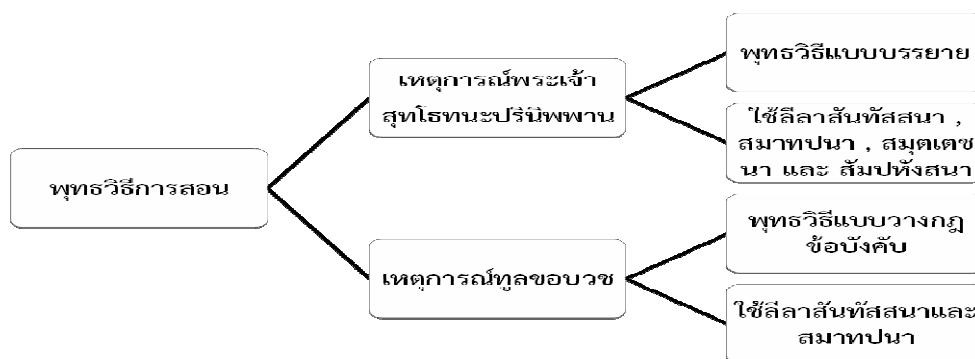
๔. เพื่อเป็นการจำกัดจำนวนสตรีที่ประสงค์เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา หากพระองค์เปิดกว้างโดยไม่ตีกรอบการรับ จะทำให้สตรีเมื่อประสบกับความทุกข์ก็พากันออกบวชทั้งหมด โดยไม่ได้พิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วน เมื่อประสบปัญหาที่พากันออกบวช เมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขก็ลาสิกขาออกไปทั้งหมด

๕. พื้นฐานของสตรีถือว่าเป็นผู้มีศรัทธาง่าย ดังนั้น หากพระพุทธองค์ไม่มีกฎบังคับที่เข้มงวดในการคัดกรองผู้มาบวช อาจจะทำให้เป็นภาระต่อภิกษุสงฆ์และเป็นอุปสรรคต่อจุดมุ่งหมายที่ภิกษุสงฆ์วางไว้ใน การเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เนื่องจากต้องให้ความดูแลคุ้มครองภิกษุณี

นอกจากนี้ ในประเด็นของคำกล่าวที่ว่า สตรีเป็นศัตรูของพรหมจรรย์ คือ หลังจากที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาโดยรับอุปสัมปทาเรียบร้อยแล้ว นั้น พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งกับพระอานนท์ว่า การที่สตรีออกจากเรือนเพื่อออกบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศแล้วนั้น จะทำให้พรหมจรรย์ตั้งอยู่ได้ไม่นาน โดยพระสัทธรรมจะตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี โดยพระองค์ทรงเปรียบเทียบเสมือนว่าตระกูลใดที่มีหญิงมากมีชายน้อย ตระกูลนั้นจะถูกผู้ร้ายทำลายได้ง่าย รวมทั้งทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนหนอนชยอกที่ลงในนาข้าวสาธิตที่สมบูรณ์ นาข้าวสาธิตนั้นก็ย่อมถูกทำลายไป ทรงเปรียบเทียบเหมือนเปลี้ยที่ลงในไร่อ้อย ไร่อ้อยนั้นก็ไม่สามารถดำรงได้อยุ่นาน อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงกำหนดครุธรรม ๘ ประการขึ้นมา เพื่อป้องกันพระสัทธรรมให้ตั้งอยู่นาน เปรียบกับบุรุษกันทำนบแห่งสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้น้ำไหลล้นออกมา การบัญญัติครุธรรม ๘ ประการก็เช่นเดียวกัน ก็เพื่อไม่ให้ภิกษุณีล่วงละเมิดตลอดชีวิตฉันนั้น ในทัศนะของผู้วิจยมองว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงมองว่าสตรีเป็นคนไม่ดี แต่เหตุผลที่ทรงบัญญัติครุธรรมเอาไว้นั้นก็เนื่องมาจากความไม่พร้อมของวัฒนธรรมอินเดีย เพราะสังคมสมัยนั้นจะกีดกันสตรีออกจากพื้นที่ทางศาสนา ห้ามเกี่ยวข้องหรือยุ่งเกี่ยวใด ๆ ห้ามสตรีออกมาเป็นนักบวช อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพิจารณาในมุมกลับกันเราจะพบว่าหากพระสาวกของพระพุทธองค์เป็นสตรีทั้งหมดตั้งแต่แรก และต่อมาก็เกิดมีภิกษุขอประทานวโรกาสออกบวชในพระพุทธศาสนาบ้างแน่นอนว่า พระพุทธเจ้าต้องทรงบัญญัติกฎเพื่อกำกับพระพุทธานุศาสน์เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว บุรุษก็เป็นศัตรูต่อการรักษาพรหมจรรย์ของสตรีเช่นเดียวกัน พระพุทธองค์หาได้มีอคติที่ไม่ดีต่อสตรีแต่อย่างใด การบัญญัติครุธรรมนั้นเป็นไปตามบริบทของสังคม ณ ขณะนั้น ซึ่งถือว่าถูกต้องและเหมาะสมที่สุดแล้ว โดยสรุปในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจยมีความเห็น การที่สตรีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการที่จะทำให้ศาสนาเสื่อมถอย หรือตั้งอยู่ไม่ได้ยาวนาน หากแต่พุทธบริษัท ๔ อันประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ต่างหาก น่าจะเป็นเหตุให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่นาน ดังเหตุการณ์ที่พระกิมพิละ ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงเหตุปัจจัยใดที่จะทำให้พระสัทธรรมไม่สามารถดำรงได้อยุ่นาน พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสว่า “กิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา ในธรรม ในสงฆ์ ในสิกขา ในกันและกัน กิมพิละ นี้แลเหตุปัจจัยให้สัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว”^{๒๘} และในทางกลับกัน เหตุปัจจัยที่จะทำให้

^{๒๘} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๑/๓๔๓.

พระสัทธรรมตั้งได้ยาวนานก็เพราะภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ มีความยำเกรง ในพระศาสนา ในธรรม ในสงฆ์ ในสิกขา ในกันและกัน

๔.๑.๒ พุทธวิธีการสอนพระปฎาจารย์เถรี

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวชีวิตของพระปฎาจารย์เถรี ผู้วิจัยเห็นว่าชีวประวัติของท่าน น่าจะเป็นเรื่องราวของสตรีในอันดับต้น ๆ รองจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่มีบุคคลในวงการ พระพุทธศาสนากล่าวถึงไว้มาก ในเรื่องต้นแบบบุคคลผู้เผชิญกับความทุกข์ เนื่องจากความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก แต่ด้วยบุญกุศลที่ได้สั่งสมมาจึงเป็นเหตุปัจจัยให้ท่านได้พบกับพระพุทธเจ้าจึงนำมาซึ่งความดับทุกข์ ผู้วิจัยได้นำเอาเรื่องราวของท่านมาทำการวิเคราะห์เพื่อศึกษาว่าพระพุทธเจ้าองค์ทรงตรัสอะไรแก่พระปฎาจารย์เถรี โดยชีวประวัติโดยย่อ นั้น กล่าวไว้ว่า นางปฎาจารย์เป็นบุตรธิดาของเศรษฐีในกรุงสาวัตถี ได้รับการทะนุถนอมเลี้ยงดูอย่างดีจากบิดามารดา โดยให้อาศัยอยู่บนปราสาทในชั้น ๗ ของบ้าน เมื่อถึงวัยอันควรที่จะต้องสละเรือน ตามธรรมเนียมของสังคมอินเดียในสมัยนั้น บิดามารดาก็ทำหน้าที่ในการหาบ่าวหาสาวที่คู่ควรเหมาะสมแห่งฐานะเสมอกัน เพื่อแต่งงานตามขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นรูปแบบการแต่งงานอย่างหนึ่งที่นิยมสำหรับบุคคลที่มีวรรณะและฐานะทางสังคมใกล้เคียงกันสำหรับในสมัยนั้น ในทัศนะของนักวิชาการ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) เรืองอุไร กุศลาลัย กล่าวไว้ว่า ชีวิตส่วนใหญ่ของสตรีเพศมักจะผูกพันอยู่กับชีวิตแห่งการมีครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ประเพณีระบุให้เด็กหญิงแต่งงานอายุกันช่วงไหน^{๒๙} แต่อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มีข้อมูลปรากฏว่าวัยที่สละเรือนกันจะอยู่ที่ช่วงอายุ ๑๖ ปี อันเป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับเด็กหญิงที่จะสมรสในสมัยนั้น เหตุผลที่เหนือสิ่งอื่นใด การเลี้ยงดูของบิดามารดาอย่างทะนุถนอม หวังเพียงว่าวันหนึ่งบุตรสาวจะมีคู่ครองที่คู่ควรเสมอ ก็ไม่อาจปิดกั้นความรู้สึกที่นางฯ มีให้แก่หนุ่มรับใช้ในบ้านได้ จนกลายเป็นความรักโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ เมื่อถึงวิวิธฤกษ์ นางฯ ได้ตัดสินใจหนีออกจากบ้านไปพร้อมกับหนุ่มคนใช้ผู้เป็นคนรัก โดยยอมฝ่าฝืนกฎของบิดามารดา ไปอาศัยอยู่ในกระท่อมกลางป่ากับสามี ละทิ้งความสละวสวายในชีวิตเพียงเพื่อแลกกับการได้อยู่กับบุคคลอันเป็นที่รัก เมื่อเวลาผ่านไปนางได้ตั้งครรภ์และคลอดบุตรคนแรก นางฯ มีความมุ่งมั่นว่าเมื่อถึงเวลา

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน ศ.(พิเศษ) เรืองอุไร กุศลาลัย, สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๓๕), หน้า ๑.

คลอดบุตรจะกลับไปคลอดยังนครสาวัตถิบ้านเกิด แต่ความมุ่งมั่นก็ไม่เป็นผลสำเร็จเนื่องจากไม่อาจต้านทานการปฏิเสธของสามีผู้เกรงกลัวความผิดที่กระทำต่อบิดามารดาได้ ไม่นานนักนางได้ตั้งครรภ์บุตรคนที่สอง และในครั้งนี้ ได้หนีสามีเพื่อเดินทางกลับไปยังกรุงสาวัตถิอีกครั้ง แต่สามีก็ตามมาจนเจอครั้งนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้น ตัดสินชะตาชีวิตของนางปฏาจารา นางสูญเสียสามีไปเพราะว่าถูกงูกัดตายขณะที่พยายามหาที่หลบฝนกลางป่า และสูญเสียบุตรไปทั้งสองคนขณะที่เดินทางไปหาบิดามารดาที่กรุงสาวัตถิ บุตรคนแรกโดนเหยี่ยวโฉบไปกิน บุตรคนที่สองถูกน้ำพัดพาร่างไปในแม่น้ำอิรวดี เมื่อกลับไปถึงกรุงสาวัตถิก็ทราบเรื่องจากชาวบ้านว่าบิดามารดาและพี่ชายเสียชีวิต เนื่องจากบ้านถล่มลงมาทับร่างเสียชีวิตทั้ง ๓ คนจากฝนที่ตกหนัก เมื่อได้ยินตามนั้น สติที่เคยตั้งอยู่ได้ ทำให้นางฯ กลายเป็นหญิงวิกลจริต ร้องไห้ พร่ำเพ้อ เดินโซซัดโซเซด้วยอาการเหมือนคนบ้า ผ่านทุ่งที่เคยสวมใส่ก็หลุดจากร่างกาย จึงเห็นได้ว่าเรื่องราวของนางฯ ถือว่าเป็นเรื่องราวที่สะท้อนปัญหาความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และเห็นความเสียใจของสตรีคนหนึ่งได้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ในประเด็นการตัดสินใจของนางปฏาจาราซึ่งหนีไปกับคนใช้ โดยไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดาถือว่าเป็นการแต่งงานรูปแบบหนึ่งในบริบทสังคมอินเดียสมัยนั้น เรียกว่า การแต่งงานแบบคนธรรพ์ โดยหนุ่มสาวจะเลือกคู่ครองโดยผู้ปกครองไม่ทราบและไม่รับอนุญาต โดยทั้งสองตกลงอยู่กินร่วมสามีภรรยาโดยไม่มีพิธีใด ๆ^{๓๐} นอกจากนี้ ในมุมมองของศาสตราจารย์ ปรีชา ช่างขวัญยืน ในประเด็นของความสามารถในการเลือกคู่ครอง ท่านได้สรุปไว้ว่า การเลือกคู่ครองนั้น นอกจากพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะเลือกแล้ว จะต้องมีการถามบุตรสาวด้วย เพราะหากไม่ถามผู้หญิงก็มีสิทธิไม่แต่งงานกับผู้ที่พ่อแม่เลือกให้ ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายอินเดียโบราณ มนุธรรมศาสตร์ กล่าวถึงกรณีที่ผู้หญิงมีสิทธิที่จะไม่แต่งงานกับผู้ที่บิดามารดาเลือก^{๓๑} ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า อันที่จริงแล้วสตรีพึงได้รับสิทธิในการเลือกคู่ครองเอง หากผู้ชายประพฤติตนไม่เหมาะสมและนอกใจ ก็ไม่สามารถอ้างใครหรือโทษผู้ใดได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ตนได้ตัดสินใจเลือกเอง โดยเฉพาะหากกล่าวถึงชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน จะเห็นว่าสตรีและบุรุษจะได้รับการศึกษามากขึ้น ดังนั้น ในประเด็นของการแต่งงานที่เกิดจากความรักใคร่พอใจระหว่างกันเริ่มมีให้เห็นมากขึ้น เมื่อตกลงใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันจึงจะบอกกล่าวแก่บิดามารดา

ในเรื่องความทุกข์ที่นางปฏาจาราเผชิญนั้น ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า นางปฏาจาราได้พบกับพระพุทเจ้า ซึ่ง ณ ขณะนั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัท นางฯ ประสบกับความทุกข์จากการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก นับตั้งแต่สูญเสียสามี บุตร ๒ คน บิดามารดาและพี่ชาย จนส่งผลให้ไม่สามารถตั้งสติอยู่ได้ กลายเป็นหญิงบ้าไปชั่วขณะ แต่ด้วยกุศลกรรมและปัญญา ที่นางฯ ได้สั่งสมมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าปทุมตระ ทำให้นางฯ มีโอกาสได้พบกับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นความแค้นแห่งอินทรีย์ของนางปฏาจารา ด้วยพุทธจริตที่นางฯ มี ทรงรอบรู้อาระจิต ที่สะท้อนมาจากอดีตของนางฯ คือ ความตั้งใจที่จะเป็นเลิศทางพระวินัย

^{๓๐}ดูรายละเอียดใน ศ.(พิเศษ) เรืองอุไร กุศลาลัย, **สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐.

^{๓๑}ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๖.

ในสำนักของพระพุทธองค์ จึงได้ตรัสให้อุบาสกที่นั่งอยู่บริเวณนั้นไปนำตัวนางฯ มาเข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์

เมื่อวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนนางปฐาจารา พระองค์เริ่มต้นจากการสอนโดยใช้วิธีแบบ สากัจฉา หรือสนทนาก่อน โดยการพูดคุยเพื่อให้เกิดความเข้าใจ กอปรกับใช้ลีลาการสอนทั้ง ๔ วิธี สัมปหังสนาวิธี โดยทำให้จิตใจของนางเข้มข้น มีกำลังใจ โดยทรงตรัสไปว่า “จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง”^{๓๒} ด้วยพระพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า ทำให้นางปฐาจาราได้สตินั่งผ้าที่หลุดขึ้นเพราะเกิด หิริโอตตปปะ และชายผู้เป็นอุบาสกโยนผ้าให้นางได้นั่งห่ม นางกราบเบญจางค์ประดิษฐ์ต่อพระพักตร์ พระพุทธเจ้า หลังจากนั้น พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้นางปฐาจาราระบายความทุกข์ที่มีอยู่ในใจ ออกมาจนหมด เนื่องจาก หากปล่อยให้นางฯ จมอยู่กับเหตุการณ์ในอดีต จะทำให้จิตใจเศร้าหมอง นางฯ ได้กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า “ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่หม่อมฉันเถิด พระพุทธเจ้าข้า เพราะว่าเหยี่ยวจับบุตรคนหนึ่งของหม่อมฉันไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามิตายที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือนทับ เขาเผาบนเชิงตะกอนอันเดียวกัน”^{๓๓}

เมื่อนางปฐาจาราพูดจบ พระองค์ได้ตรัสพระธรรมเทศนาเพื่อคลายความโศกเศร้า โดยอุปมาน้ำตาที่เสียไปเพราะความทุกข์จากการสูญเสียบุคคลที่รักเปรียบกับน้ำในมหาสมุทรซึ่งมีมากมาย การอุปมาในลักษณะนี้ ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพชัดเป็นรูปธรรม เพราะทรงเปรียบน้ำตาของมนุษย์กับน้ำในมหาสมุทร ซึ่งโดยปกติแล้วเราจะเข้าใจกันอยู่แล้วว่าน้ำในมหาสมุทรนั้นมีมากไม่สามารถนับเป็นปริมาณได้ ตราบที่เราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏที่ไม่มีสิ้นสุด เพราะฉะนั้นเมื่อรู้อย่างนี้แล้วจึงไม่ควรประมาทต่อภัยในสังสารวัฏ ดังพุทธดำรัสที่ว่า

“อย่าคิดเลยปฐาจารา เธอมายังสำนักของผู้สามารถจะเป็นที่ต้านทานเป็นที่พึ่งอาศัยของเธอได้แล้ว เหมือนอย่างว่า บัดนี้ บุตรคนหนึ่งของเธอถูกเหยี่ยวจับไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามิตายแล้วที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือนทับ ฉันใด น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องให้อยู่ในสงสารนี้ ในเวลาที่ปิยชนมีบุตรเป็นต้นตาย ยิ่งมากกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน”^{๓๔}

ทรงใช้พุทธลีลาแบบสมุตเชนาวิธี เพื่อเร้าใจให้แกล้วกล้า เกิดกำลังใจ ก่อนที่จะตรัสธรรมที่ลึกซึ้งขึ้น ดังพระพุทธดำรัสว่า

“น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ มีประมานน้อย น้ำตาของคนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว เศร้าโศกไม่ใช่น้อย มากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น เหตุไร เธอจึงประมาทอยู่เล่า แม่”^{๓๕}

หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนนางปฐาจารา ทำให้ความเศร้าโศกเสียใจของนางนั้น คลายลงอย่างมาก เมื่อนั้น ทรงเห็นอาการของนางปฐาจาราเริ่มมีความรู้สึกและอากัปกริยาดีขึ้น เห็นควรที่จะตรัสธรรมเนื่องจากพิจารณาเห็นความแกรบแห่งอินทรีย์ ทรงใช้ลีลาสนทสนาอธิบายให้เห็นชัดเจน และสมาปทนา น้อมให้เพื่อนำไปปฏิบัติ จึงได้ตรัสนางอีกครั้งว่า

^{๓๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๒/๖๔๙.

^{๓๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๒/๖๔๙.

^{๓๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๒/๖๔๙.

^{๓๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๒/๖๔๙.

“ปฏาจารย์ ขึ้นชื่อว่าปิยชนมีบุตรเป็นต้น ไม่อาจเป็นเพื่อต้านทาน เป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่ป้องกันของผู้ไปยังปรโลกได้ เพราะฉะนั้น บุตรเป็นต้นเหล่านั้นถึงมีอยู่ ก็ชื่อยาย่อมไม่มีทีเดียว ส่วนบัณฑิตชำระศีลแล้ว ควรชำระทางที่ยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพานของตนเท่านั้น”^{๓๖}

มีนัยว่า น้ำตาของบุคคลที่ต้องร้องไห้เพราะสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก อันมีบุตรเป็นต้นนั้น ในสังสารวัฏนี้ถือว่ามามาก หากเราอุปมากับน้ำในมหาสมุทรซึ่งมีจำนวนมากซึ่งไม่สามารถนับปริมาณได้แล้ว น้ำตาที่เราต้องเสียไปให้กับบุคคลอันเป็นที่รักยิ่งกว่า เสียยิ่งกว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จงอย่าประมาทต่อชีวิตเพราะเราไม่สามารถต้านทานหรือป้องกันบุคคลผู้ไปสู่ปรโลกได้ แม้กล่าวถึงบุตร มีแล้วก็เหมือนไม่มี เมื่อทราบแล้วรีบชำระศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อหาทางไปสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนนั้น ถือว่าเป็นธรรมที่เป็นจริง ทรงสอนให้เห็นตามความจริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เมื่อได้ฟังธรรมจบนางปฏาจารย์ บรรลุโสดาปัตติผล และทูลขอบรรพชาเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนากับพระพุทธเจ้า ต่อมาพระพุทธองค์ได้ส่งนางฯ ไปยังสำนักของภิกษุณีสงฆ์ วันหนึ่งด้วยจิตที่ถึงพร้อมด้วยความแสร้งแสร้งอินทรีย์ นางได้พิจารณาลักษณะการไหลของกระแสน้ำที่ตกลงเท้าของนาง ที่ไหลเป็นสายทั้ง ๓ ครั้ง จึงคิดว่าในชีวิตสัตว์ทั้งหลายนั้นจะตายในปฐมวัยก็มี ในวัยกลางคนก็มี ในวัยชราก็มี เหมือนกับทางแม่น้ำทั้ง ๓ ที่มันไหลไปไม่เท่ากันนั้น ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับนั่งในคันธกุฏี ทรงแผ่พระรัศมีออกไปแล้วตรัสว่า

“ปฏาจารย์ ข้อนั้นเป็นอย่างนั้นด้วยว่า ความเป็นอยู่วันเดี๋ยวกดี ขณะเดี๋ยวกดี ของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัญจขันธ์”^{๓๗} พร้อมทั้งตรัสพระคาถาว่า “ผู้เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่า ผู้ไม่เห็นความเกิดและความดับ ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี”^{๓๘}

ผู้วิจัยเข้าใจว่าโดยธรรมดาแล้วร่างกายและจิตใจของเรามีความเกิดดับอยู่ตลอดเวลา คือความไม่เที่ยง ไม่สามารถคงสภาพอยู่ได้ เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา มองว่าสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนไปทุกขณะ ไม่มีอะไรคงอยู่ได้ในสถานะเดิม สภาพเก่าสิ้นไป สภาพใหม่มาแทน วิถีธรรมเป็นเช่นนี้ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ดังนั้น สำคัญอยู่ที่ว่าคนเราแม้ว่าใช้ชีวิตเพียงวันเดียว หากเห็นความจริงข้อดังกล่าวแล้วถือว่าประเสริฐกว่าคนที่มียาวยืนเป็น ๑๐๐ ปี ดังนั้น เมื่อเห็นความจริงของชีวิต จงใช้ชีวิตบนความไม่ประมาท เร่งหาหนทางไปสู่ความดับทุกข์คือพระนิพพานในที่สุด เมื่อจบพระคาถาแล้ว พระปฏาจารย์เถรีบรรลุอรหัตผล

ตามข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจะเห็นได้ว่าเรื่องราวของพระปฏาจารย์เถรี ถือเป็นอุทาหรณ์สอนใจเรื่องหนึ่ง ที่ทำให้ตระหนักรู้ถึงความไม่ประมาทในชีวิต ความเกิด แก่ เจ็บตาย เป็นวัฏสงสารที่ทุกชีวิตต้องเผชิญอย่างไม่มีขอบเขต เราไม่มีทางทราบได้ว่าคนที่เรารัก หรือบุคคลใกล้ชิด จะต้อง

^{๓๖} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๒/๖๔๙.

^{๓๗} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๒/๖๕๐.

^{๓๘} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๒/๖๕๐.

ทราบวาระจิต และวิธีแห่งปัญญา ที่พระนางฯ ได้สั่งสมมาว่าสามารถบรรลุธรรมได้ จึงได้เสด็จไปเยี่ยมพระนางฯ และด้วยความรักและความจงรักภักดีที่พระนางฯ มีต่อพระพุทธองค์เสมอไปไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปเลยนั้น เมื่อได้พบหน้าพระพักตร์ก็ทรงดีพระทัยมาก ถลาเข้ากราบแทบพระบาทของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงทราบว่าเกิดเหตุการณ์ในลักษณะนี้ขึ้น จึงได้นำอัครสาวกทั้งสองเข้าไปด้วย เพื่อป้องกันข้อครหาที่อาจเกิดขึ้น และตรัสห้ามสาวกทั้งสองไว้ว่าหากพระนางโยธราพิมพากระทำการอย่างนั้น ก็จงอย่าห้าม เพราะพระองค์ทรงเข้าพระทัยในความรักของสตรีผู้เป็นภรรยา จะมีความผูกพันและรักใคร่สามี เมื่อสามีจากไปโดยไม่บอกกล่าว เป็นธรรมดาที่ต้องเกิดความเศร้าใจยิ่งนัก จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์นี้ พระองค์ทรงเข้าพระทัยในเหตุการณ์ ถึงยอมให้พระนางฯ ได้ระบายความทุกข์ความเสียใจที่มีออกมาให้จนหมด เนื่องจาก หากปล่อยให้พระนางฯ จมอยู่กับเหตุการณ์ในอดีต จะทำให้จิตใจเศร้าหมอง หากพิจารณาในบริบทของสังคมอินเดียแล้ว จะพบว่า การที่สามีทิ้งภรรยาไป ภรรยาก็จะถูกนิทนาบว่าร้าย ว่ามีความบกพร่องจึงเป็นเหตุให้สามีทิ้งไป อย่างไรก็ตาม เมื่อพระนางฯ ได้ระบายความทุกข์ใจที่มีออกมาจนหมด ความเศร้าโศกที่มีก็ค่อยจางหายไป แม้พระนางฯ จะรู้สึกน้อยพระทัยในพระพุทธองค์ยิ่งนัก แต่ธรรมชาติก็สตรีเป็นผู้อ่อนไหวง่ายทางอารมณ์ เมื่อได้พบหน้าอาการน้อยใจก็เลือนหายไป พระพุทธองค์นั้นถือว่าเป็นนักจิตวิทยาชั้นเยี่ยม ทรงเข้าใจในความรู้สึกของสตรี ฉะนั้น จึงทรงยอมให้ตัดพ้อโดยมิได้แก้ตัวแต่อย่างใด ๆ อีกทั้ง พระพุทธองค์ยังทรงยกย่องพระนางฯ ว่าเป็นสตรีที่มีความซื่อสัตย์ต่อพระองค์หาผู้ใดเสมอเหมือน ไม่ใช่แต่เพียงชาตินี้ แม้ในชาติก่อน ๆ พระนางฯ ก็จงรักภักดีต่อพระองค์เช่นกัน หลังจากนั้นทรงตรัส “จันทกนิรีชาดก” เพื่อยกย่องสรรเสริญความจงรักภักดีนี้ ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีการสอนบรรยาย โดยยกเอาเรื่องราวของชาดกในอดีตชาติมาประกอบการอธิบายเพื่อให้เกิดกำลังใจ ทรงเข้าใจให้แล้วกล้ำ ทรงขโลมใจให้เข้มขึ้น รู้สึกเบิกบาน โดยทรงอธิบายได้อย่างชัดเจน เมื่อพระนางฯ ฟังแล้ว ก็น้อมไปปฏิบัติ และทรงยกย่องพระนางภัททากัจจนา โดยทรงเล่าเหตุการณ์ครั้งที่เสวยพระชาติเป็นกนิรและกนิรคู่สามีภรรยา เพื่อฟังพระธรรมเทศนาจบ พระนางฯ บรรลุโสดาปัตติผล พุทธออกบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติพระกรรมฐานอยู่ในกรอบของครุธรรมของพระองค์บัญญัติ ใช้เวลาไม่นานก็บรรลุอรหัตผล

๔.๑.๔ พุทธวิธีการสอนพระกีสาคโคตมิเถรี

เมื่อศึกษาเรื่องราวชีวิตของพระกีสาคโคตมิ ถือว่าเป็นอีกหนึ่งเรื่องราวที่สะท้อนปัญหาของสตรีที่ต้องประสบกับความพลัดพรากจากสิ่งที่รักได้เป็นอย่างดี เดิมพระกีสาคโคตมินั้นเป็นสะใภ้อยู่ในเรือนเศรษฐี แห่งกรุงสาวัตถี ให้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคมอินเดียในสมัยนั้นที่ให้คุณค่า

แก่บุตรชายเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อบุตรชายคนเดียวซึ่งเป็นหัวแก้วหัวแหวนได้เสียชีวิตลง นางไม่สามารถตั้งหลักกับความสูญเสียในชีวิตนั้นได้ เกิดความอาลัยอาวรณ์ในชีวิตของบุตรชาย ตามหาคนที่จะสามารถรักษาบุตรของตนให้ฟื้นขึ้นมาได้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า นางกิสาคอติเมื่อครั้งเป็นเด็ก อาศัยอยู่กับบิดามารดา เมื่อปู่ย่าตายายเสียชีวิตลง ด้วยความที่ยังเป็นเด็กมาก หรือในวัยไร้เดียงสา เป็นไปได้หรือไม่ว่า นางฯ อาจจะไม่รู้จักคำว่าสูญเสียหรือพลัดพรากจากสิ่งที่รักไป เมื่อกระทั่งวัยสาวได้ออกจากเรือนตนเองมาสู่ตระกูลสามีซึ่งเป็นเศรษฐี ทั้งบิดามารดาในครอบครัวของสามีก็ยังอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ทำให้นางฯ อาจจะไม่เคยได้รับประสบการณ์กับความสูญเสียหรือรู้จักคำว่าเสียชีวิตมาก่อน แต่หากตีความในมุมกลับกัน เป็นไปได้มากกว่าว่านางกิสาคอติทราบว่ามีบุตรตนได้เสียชีวิตแล้ว แต่ด้วยบทบาทของความเป็นมารดา แน่แน่นอนว่าความรักที่มีต่อบุตรนั้นมีมากมาย ไม่สามารถหาอะไรมาเปรียบเปรยความรักและความเสียสละที่มีต่อบุตรได้ จึงพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อจะหาหนทางรักษาชีวิตบุตรชายให้ฟื้นขึ้นมา ยิ่งด้วยบริบทคนอื่นเดียสมัยนั้นที่ให้ความสำคัญกับบุตรชายเป็นสำคัญ จึงเป็นที่น่าเวทนาแก่ผู้พบเห็นเพราะขาดสติสัมปชัญญะชั่วขณะหนึ่ง จนกระทั่งเวลาผ่านไปหลายวันศพของลูกชิ้นอืด นางฯ ก็ยังอุ้มบุตรตนที่เยวถามยารักษาต่อไปจนกระทั่งไปเจออุบาสกท่านหนึ่ง ท่านจึงได้แนะนำให้ไปขอยาจากพระพุทธรเจ้า

จากเหตุการณ์ข้างต้น นางกิสาคอติได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้าเพื่อทูลขอยารักษาบุตรตนให้ฟื้น จะเห็นได้ว่าเป็นเพราะกุศลกรรมและปัญญา (พุทธิจริต) ที่นางฯ ได้สั่งสมมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธรเจ้าปทุมตระ ทำให้นางฯ มีโอกาสได้พบกับพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ทรงพิจารณาเห็นความแสร้งแหยงอันทรยศของนางกิสาคอติ เช่นเดียวกับที่ทรงกระทำเป็นพุทธกิจในทุก ๆ วัน คือ ในเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธรองค์จะทรงพิจารณาหาบุคคลที่สามารถบรรลุนิพพานได้ พระองค์จะทรงทราบว่าบุคคลไหนมีอุปนิสัยที่พอจะบรรลุนิพพาน และเช่นกันในวันนี้ นางกิสาคอติผู้ประสบความทุกข์เพราะพลัดพรากจากบุตรชายอันเป็นที่รัก ได้มีโอกาสพบกับพระพุทธรเจ้าแล้ว พระองค์ทรงทราบด้วยพุทธจักขุหยั่งรู้ ความยิ่งและความหย่อนแห่งอันทรยศของนางฯ ก่อนหน้าด้วยพุทธิจริตที่นางฯ มีวาระจิต และความแสร้งแหยงอันทรยศ ที่สะท้อนมาจากอดีตของนาง คือ ความตั้งใจในอดีตชาติของนางฯ ที่จะเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นในสำนักของพระพุทธรองค์ จึงได้ตรัสธรรมเทศนาว่าด้วยความไม่เที่ยงแห่งสังขาร เพื่อยังประโยชน์ ให้พ้นห้วงแห่งสังสารวัฏแก่นางกิสาคอติ

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนนางกิสาคอติ พระองค์เริ่มต้นจากการสอนโดยใช้วิธีแบบสาธิตหรือสนทนาก่อน โดยพระองค์ทรงสนทนากับนางกิสาคอติ เนื่องจากนางฯ ได้ทูลถามพระองค์ว่า “ทราบว่ พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ พระพุทธรเจ้าข้า”^{๔๐} พระพุทธรองค์ทรงเข้าใจ สร้างขวัญและกำลังใจ ให้นางกิสาคอติให้เกิดความกล้ากล้า เกิดกำลังใจ แบบสมุเทชนาวิธี โดยโดยตรัสตอบไปว่า “ใช่ เรารู้”^{๔๑} และให้นางฯ ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนหลังที่ไม่เคยมีใครตายมาก่อน เมื่อทราบตามนั้น นางฯ จึงได้วิ่งออกจากวิหาร เขตวันตามหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากบ้านหลังที่ไม่เคยมีผู้ใดเสียชีวิตมาก่อน ตามคำแนะนำของพระพุทธรเจ้า แต่จนแล้วจนเล่าความปรารถนาที่นางมุ่งหวังนั้นก็ไม่เป็นผล เนื่องจากนางฯ ไม่พบเลยว่าบ้านหลังใดที่ไม่เคยมีผู้เสียชีวิตมา

^{๔๐} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๓/๖๕๓.

^{๔๑} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๓/๖๕๓.

ก่อน ทุกบ้านล้วนมีคนเสียชีวิตมาแล้วทั้งนั้น จนในที่สุดสติสัมปชัญญะกลับคืนมาจึงทิ้งร่างบุตรชายไว้ในป่าและกลับมายังวิหารเซตวัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้กุศโลบายในการสอนธรรมแก่นางๆ โดยให้ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนที่ไม่มีคนเสียชีวิตมาก่อน ทรงใช้วิธีการนี้เพื่อให้นางๆ ได้เรียนรู้ความจริงด้วยตนเอง โดยการเลือก เมล็ดพันธุ์ผักกาดเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมเป็นอย่างดี เพื่อให้ นางๆ เกิดความเข้าใจเมื่อลงมือกระทำ เมื่อได้ดำเนินตามพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแล้วทำให้สามารถเข้าใจสัจธรรมนั้นได้โดยตนเอง เห็นความตายเป็นของธรรมดา บุคคลในโลกนี้เมื่อเกิดมาแล้ว ล้วนต้องตาย ไม่ว่าจะร่ำรวย ยากจน อายุมาก หรืออายุน้อย เมื่อถึงเวลาที่เป็นเหตุอันเหมาะสมก็ย่อมจากโลกนี้ไปเป็นธรรมดา โดยตรัสว่า

“เธอ เข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย ความตายนั่นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ด้วยว่า มัจจุราชคร่าคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอภัยอาศัยยังไม่เปี่ยมแน่นแลโยนลงในสมุทรคือ อบาย ดุจห้วงน้ำใหญ่ ฉะนั้น”

เมื่อนางๆ ปฎิภาจรา เริ่มมีความรู้สึกและอากัปกริยาดีขึ้น พระพุทธองค์ทรงเห็นถึงเวลาอันเหมาะสมควรที่จะตรัสธรรมเพื่อความแก้รอบแห่งอินทรีย์ จึงได้ตรัสนางว่า

“ความเป็นอยู่เพียงวันเดียวของบุคคลผู้เห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไป ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปีของบุคคลผู้มิได้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ธรรมนี้ ไม่ใช่ธรรมสำหรับชาวบ้าน ไม่ใช่ธรรมสำหรับชาวนิคม ไม่ใช่ธรรมสำหรับสกุลเดียว แต่เป็นธรรมสำหรับชาวโลกทั้งปวงพร้อมทั้งเทวโลก ธรรมนั่นคืออนิจจตา (ความไม่เที่ยง)”^{๔๒}

มีนัยว่า บุคคลใดแม้ใช้ชีวิตอยู่เพียงวันเดียว หากเห็นความไม่เที่ยงของชีวิต เห็นว่า ทุกอย่างล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในท้ายที่สุด ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาทต่อชีวิต จบพระธรรมเทศนา นางบรรลुโสดาปัตติผลและออกบวชเป็นภิกษุณี ต่อมาบรรลุอรหัตผลในขณะที่ทำความสะอาดบริเวณโรงอุโบสถ พระพุทธองค์ทรงตรัสอุปมาการเกิดดับของชีวิต ดังเปลวเทียนที่ลุกโชนและดับไป โดยตรัสว่า ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียว ของผู้เห็นพระนิพพานประเสริฐกว่าเป็นอยู่ตลอด ๑๐๐ ปีของผู้ไม่เห็นพระนิพพานอย่างนั้น”^{๔๓} จะเห็นว่าทรงใช้ลีลาสันทสนา อธิบายธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง และสมาทปนาวินิ เพื่อให้น้อมใจนำไปปฏิบัติ เมื่อจบพระธรรมเทศนาทำให้ท่านแจ้งพระอรหัตผล

^{๔๒} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๘๑/๔๖๖.

^{๔๓} พ.อ.บ.(ไทย) ๑/๙๓/๖๕๕.

๔.๑.๕ พุทธวิธีการสอนนางวิสาขา

เรื่องของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ถือเป็นแบบอย่างสตรีที่เป็นตัวอย่างของการประพฤติตนในฐานะอุบาสิกาที่ดีในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องราวของนางวิสาขาแล้ว มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแก่นางวิสาขาอยู่ ๒ ประเด็น ประเด็นแรกว่าด้วยชีวิตของนางวิสาขามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็ก นางฯ บรรลุธรรมชั้นโสดาบันตั้งแต่ ๗ ขวบ ด้วยธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน นางฯ มีความศรัทธามั่นคง และมีความใส่ใจในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนามาโดยตลอดช่วงชีวิต เป็นเพราะธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนครั้งนั้นบวกกับการได้รับการเลี้ยงดูและขัดเกลาจากพื้นฐานครอบครัวที่มีสัมมาทิฐิ ไม่มีความสงสัยในพระรัตนตรัย มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงส่งผลให้นางฯ มีความประพฤติปฏิบัติดีมาโดยตลอด ถือเป็นอุบาสิกาคนสำคัญในพระพุทธศาสนา และประเด็นที่สอง เหตุการณ์ซึ่งนำความเศร้าโศกเสียใจมายังนางวิสาขา เนื่องจากหลานสาวชื่อสุทตติเสียชีวิต เหตุการณ์ครั้งนี้ นางวิสาขาได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อปรึกษาด้วยอาการเศร้าโศกเสียใจ และพระพุทธองค์ได้ตรัสสอนธรรมแก่นางฯ

ในประเด็นแรก นางวิสาขามหาอุบาสิกา เกิดในครอบครัวที่มีสัมมาทิฐิ เป็นครอบครัวที่รวมกันของคนผู้มีบุญมาเกิด ๕ คน ประกอบด้วย ปู่ชื่อ เมณฑกคหบดี ย่าชื่อ นางจันทพума บิดาชื่อ ธัญชัยเศรษฐี มารดาชื่อ สุมมาเทวี และคนรับใช้ชื่อปณณะ ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบุญ และสร้างกุศลกรรมไว้มากในชาติก่อน นางวิสาขา ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจาก ปู่ บิดาและมารดาอย่างดี ตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย การดำเนินชีวิตอยู่ในโอวาทของคนในครอบครัวมาโดยตลอด ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคมอินเดียซึ่งบุตรสาวเมื่อยังไม่ได้ออกเรือนต้องอยู่ในการปกครองของบิดามารดา การใช้ชีวิตของนางถือว่าอยู่ในกรอบการปฏิบัติที่ดีของครอบครัว นางจะได้รับดูแล กวดขันเป็นพิเศษ ไม่ออกจากเรือนไปไหนเพียงลำพัง หากจะออกไปไหนมาไหน มักจะพาหนะ คือ รถม้าหรือเกวียนขับพาออกไป แม้อยู่ในบ้าน ก็จะมีคนใกล้ชิดที่เป็นผู้หญิงเป็นเพื่อนคอยดูแล^{๔๔} การใช้ชีวิตในวัยเด็ก นางจะคลุกคลีอยู่กับการร่วมทำบุญกุศลกับบุคคลต่าง ๆ เนื่องจากตระกูลของนางจะนิมนต์ภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านเป็นประจำ นางฯ ได้ทำบุญอยู่เป็นนิจ ปู่ของนางวิสาขพาไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ จึงเคยชินกับวัฒนธรรมของครอบครัวที่มีความศรัทธาและยึดมั่นในพระพุทธศาสนา จึงซึมซับแบบธรรมเนียมปฏิบัตินั้นเสมอมา นางวิสาขาถือเป็นสตรีที่มีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ มีความรอบรู้ และช่วยเหลืองานของครอบครัวมาตั้งแต่เยาว์วัย ด้วยเหตุนี้ นางฯ จึงเป็นที่รักใคร่ของครอบครัว

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ศ. (พิเศษ) เรื่องอุไร กุศลาลัย, *สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม , ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

ตลอดจนถึงทาสและบริวาร กอปรกับกุศลกรรม มีปัญญา (พุทธิจิต) ที่นางฯ ได้สั่งสมมาตั้งแต่ครั้ง พระพุทธเจ้าปทุมุตระ และตั้งจิตปรารถนาเป็นอุบาสิกายอดอุปัฏฐากยิกา เหตุการณ์นี้ จึงทำให้นางฯ มีโอกาสได้พบกับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน นางวิชาขามบรรลุธรรมตั้งแต่อายุได้ ๗ ขวบ พร้อมด้วยเพื่อน ๆ เพราะการฟังธรรมชื่อนุปปุพพิกาตั้งแต่เยาว์วัย^{๔๕} หลังจากฟังพระธรรมเทศนาจบก็เป็นผู้มีความ ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย มีหิริโอตตัปปะ มีความศรัทธาที่ไม่คลอนแคลนในพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา ในทัศนะของผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การที่นางวิชาขามเป็นมหาอุบาสิกาผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยตลอด นั้น เป็นเพราะการได้รับการปลูกฝังเลี้ยงดูมาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และอนุปปุพพิกาธรรมที่เคยฟังมาตั้งแต่เด็กบ่มเพาะให้นางวิชาขาม เป็นผู้มีความโดดเด่นในการถวายทาน เนื้อหาธรรมเกี่ยวกับอนุปปุพพิกาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเป็นพุทธวิธีการสอนธรรมอย่างหนึ่ง โดยพระพุทธองค์จะเทศนาตามลำดับเริ่มจากทานกถา ว่าด้วยการสร้างกุศลด้วยการให้ทาน สลักกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการรักษาศีล สัคคกถา เป็นธรรมที่บรรยายให้เห็นอานิสงส์ของการให้ทานและรักษาศีล กามาทินวกถา ทรงเทศนาให้เห็นถึงโทษของกาม และสุดท้าย คือ เนมขัมมานิสังสกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการออกจากกาม จะเห็นได้ว่า เรื่องราวชีวิตของนางวิชาขามจะมีความโดดเด่นในเรื่องของการให้ทานและรักษาศีล แม้ว่า นางฯ จะไม่ได้สละเรือนเพื่อออกบวชในพระพุทธศาสนา แต่ก็ เป็นสตรีที่เป็นอุบาสิกาแบบอย่างคนสำคัญในพระพุทธศาสนา นางฯ ได้นำธรรมที่ได้รับฟังมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็ก ยึดถือไว้เป็นแบบปฏิบัติ ยิ่งไปกว่านั้น ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง เมื่อออกเรือนไปสู่ตระกูลสามี ซึ่งนับถือในลัทธิอื่น นางฯ ก็ยังนำความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปสู่ครอบครัวสามีที่มี มิฉฉาภิภูสิ สามารถหันกลับมา นับถือในพระพุทธศาสนาได้ พุทธวิธีการสอนของพระองค์จาก เหตุการณ์ข้างต้นเป็นแบบบรรยายธรรม และมีลีลาการสอนแบบสันตสสนา อธิบายให้ฟังโดยชัดเจน และ สมาทปนา จูงใจและน้อมไปปฏิบัติ

จุดเด่นของนางวิชาขามที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องก็คือ วิชาขามหาอุบาสิกา ผู้เป็นเลิศในการถวายทาน ผู้วิจัยจึงนำเสนอเรื่องทานกถา ตามธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน นางวิชาขามตระหนัก และให้ความสำคัญกับการให้ทานในโอกาสต่าง ๆ คอยให้ความช่วยเหลือสังคัมสงเคราะห์ ตลอดจน เป็นกิจธุระในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องของปัจจัย ๔ อันประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ เราจะพบว่า ทุกครั้งที่นางไปวัดจะให้นำสิ่งของที่พระสงฆ์ฉันได้ตลอดจนน้ำปานะ ข้าวยาคุ นำมาถวายอยู่เป็นประจำ เมื่อฟังธรรมเสร็จก็จะเดินตรวจตราสอบถามภิกษุสงฆ์ถึงปัจจัย ๔ ที่ยังขาด , นางฯ ทูลขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า เพื่อยังประโยชน์ต่อผู้รับและผู้ให้ ซึ่งนางฯ ไม่ได้ทูลขอเพื่อตนเอง แต่เป็นการทูลขอเพื่อประชาชนละภิกษุสงฆ์ทั่วไป, นางฯ ริเริ่มการถวายผ้าอาบน้ำฝน เนื่องจากเจอ เหตุการณ์อันไม่เหมาะสมอันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียในพระพุทธศาสนา อีกทั้ง ขยายเครื่องประดับ เพื่อสร้างวัดบุพพารามถวายแด่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว พระพุทธเจ้าใน ตรัสสรรเสริญนางวิชาขามผู้หมั่นสร้างคุณความดีว่า

^{๔๕}ดูรายละเอียดใน พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนาง วิชาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๔.

“สัตว์ผู้มีอันต้องตาย เมื่อเกิดมาแล้ว
 ควรสร้างกุศลไว้มาก เหมือนช่างดอกไม้
 ร้อยมาลัยไว้เป็นจำนวนมาก จากกองดอกไม้ ฉะนั้น”^{๔๖}

อธิบายได้ว่า ในชีวิตของคนเรานั้น หาแก่นสารหรือสาระอื่นใดนอกจากความดีที่สั่งสมไว้ได้ยาก เมื่อตราบไถยังต้องมีการเกิด การแก่ การเจ็บและการตายอยู่ ความโศกเศร้า ความรำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจยังอยู่ เราหมั่นสร้างความเป็นเกะกำบัง ไม่ควรประมาท ควรหมั่นชวนขวยสร้างบุญกุศลเอาไว้ให้มาก พระพุทธองค์อุปมาการสร้างบุญกุศลเหมือนดอกไม้ของช่างร้อยมาลัย แม้ว่าดอกไม้มีน้อย แต่ช่างร้อยดอกไม้ฉลาด ก็ไม่สามารถทำให้ดอกไม้มากขึ้นได้ หากช่างร้อยดอกไม้ไม่ฉลาด ไม่ว่าดอกไม้จะมีน้อยหรือมีมาก ก็ไม่สามารถจะร้อยดอกไม้ได้เปรียบเทียบเหมือน บุคคลผู้มีศรัทธาน้อย แม้สมบัติจะมีมาก ก็ไม่อาจทำกุศลได้มาก บางคนมีศรัทธามาก แต่มีโอกาสน้อยก็ไม่อาจทำได้มากเหมือนกัน บางคนศรัทธาน้อย โอกาสก็มีน้อย แน่แน่นอนว่าก็ไม่สามารถทำกุศลได้เลย ดังนั้น คนที่มีศรัทธามาก มีโอกาสมาก เขาย่อมสร้างกุศลได้มากมายฉะนั้น

นอกจากนี้ ในเรื่องของสีลภค จะเห็นได้ว่า นางวิสาขาเป็นแบบอย่างให้ประชาชนทั้งหลายนำไปประพฤติปฏิบัติ ทุก ๆ วันพระอุโบสถ นางวิสาขาและหญิงบริวาร ๕๐๐ คนจะไปรักษาสีลอุโบสถ (สีล ๘) จึงมีสตรีจำนวนมากมารักษาสีลที่วัดบุพพารามเป็นประจำ บุคคลเมื่อรักษาสีล ๘ ประการแล้ว ย่อมได้อานิสงส์มาก มีความเจริญรุ่งเรือง จะเห็นได้ว่า นางวิสาขาเมื่อสิ้นจากอภิตถาภพนี้แล้ว ก็ไปบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

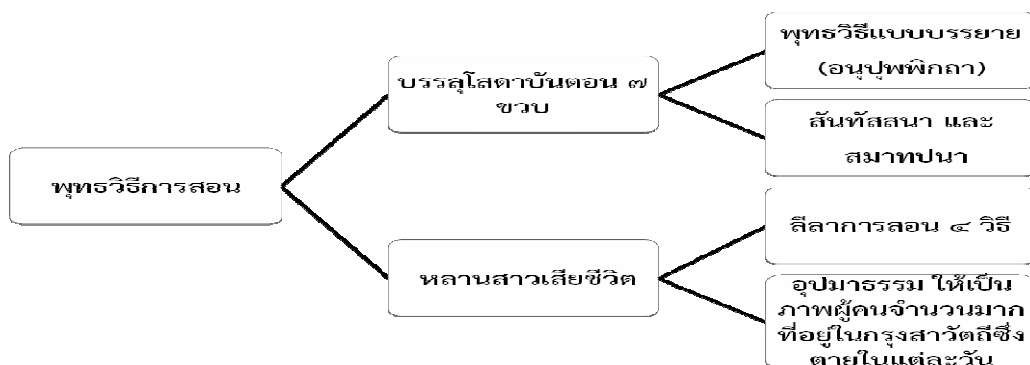
อีกเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้นางวิสาขาได้รู้ซึ่งในพระธรรมของพระพุทธองค์ ก็คือ เหตุการณ์ครั้งที่หลานสาวชื่อสุทตติ ซึ่งปกติแล้วเธอจะทำหน้าที่ในการเลี้ยงพระสงฆ์ ๒๐,๐๐๐ รูป ที่มาฉันที่บ้านเป็นประจำแทนคุณย่า คือนางวิสาขา สุทตติเป็นหลานที่น่ารัก ปฏิบัติตนในโอวาทคำสอนของนางวิสาขาผู้เป็นย่า เธอเอาใจใส่ดูแลบำรุงพระสงฆ์ด้วยความเคารพดีเยี่ยมไม่ต่างที่นางวิสาขากระทำเอง ดังนั้นนางวิสาขาก็รักหลานสาวคนนี้นัก ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่นางวิสาขาไม่ทันตั้งตัว สุทตติหลานสาวเกิดป่วยกะทันหันเป็นเหตุให้ต้องเสียชีวิตในเวลาต่อมา เมื่อนางวิสาขาทราบข่าวการตายของหลานสาวอันเป็นที่รัก ก็ไม่อาจอดกลั้นความเศร้าโศกเสียใจที่มีต่อหลานรักไปได้ จึงได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อปรับความทุกข์ที่มี เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นอาการนางวิสาขาเช่นนั้น ก็ทรงตรัสธรรมเพื่อระงับความเศร้าโศก ปลอบประโลมใจในนางฯ รู้สึกดีขึ้น โดยทรงถามคำถามนางวิสาขา โดยอุปมาถึงมนุษย์ที่มีอยู่ในกรุงสาวัตถีนั้นมีจำนวนมาก คนเหล่านี้ก็ตายไปทุกวัน เมื่อชนเหล่านั้นมีมาก ก็เป็นดังเช่นสุทตติหลานสาวของนางวิสาขาเช่นกัน เมื่ออาการของนางวิสาขาสี้น พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสพระคาถาว่า

^{๔๖} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๐/๓๗๙.

“ความเศร้าโศกเกิดจากความรัก ภัย
ก็เกิดจากความรัก ผู้พ้นจากความเศร้าโศกได้เด็ดขาด
ย่อมไม่มีความเศร้าโศก และภัยจะมีมาแต่ไหน”^{๔๗}

นอกจากนี้ ทรงตรัสต่อว่า ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐๐ อย่าง ผู้นั้นก็มีความทุกข์ ๑๐๐ อย่าง เช่นกัน ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙๐ อย่าง ผู้นั้นก็มีความทุกข์ ๙๐ อย่าง เช่นกัน ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘๐ อย่าง ผู้นั้นก็มีความทุกข์ ๘๐ อย่าง เช่นกัน ผู้ใดมีสิ่งที่รักเพียงอย่างเดียว ผู้นั้นก็มีความทุกข์เพียงอย่างเดียว ดังนั้น หากผู้ใด ไม่มีสิ่งที่รักผู้นั้นก็ไม่ต้องมีความทุกข์^{๔๘}

พระพุทธองค์ทรงใช้การสอนโดยใช้วิธีแบบสากัจฉา หรือสนทนา ก่อน หลังจากนั้นใช้ลีลาการสอนเป็นเทคนิคทั้ง ๔ วิธี พระพุทธองค์ทรงอธิบายได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ด้วยสันตสนาวิธี ทรงเข้าใจ สร้างขวัญและกำลังใจ แบบสัมปหังสนาวิธี แบบสมุตเตชนาวิธี ใช้อุปมาการสอนอุปมาธรรมให้เป็นภาพคนที่มีจำนวนมากในกรุงสาวัตถี ซึ่งต้องมีคนตายในทุกวัน นางวิสาขาให้เกิดความกลัวกลัว เกิดกำลังใจ จนเข้าใจความจริง ทรงใช้สมาทปนาวิธี โดยจงใจให้เห็นด้วยจริงจนยอมรับไปปฏิบัติ จะเห็นได้ว่าแม้นางวิสาขาจะบรรลุโสดาบันแล้ว แต่นางฯ ก็ใช้ชีวิตอยู่เป็นปกติเหมือนธรรมดา เมื่อมีความทุกข์ความไม่สบายใจเกิดขึ้นก็ร้องไห้คร่ำครวญได้เหมือนกัน แต่จะได้สติเร็วกว่าบุคคลทั่วไป นางวิสาขามีความโชคดีที่เป็นอุบาสิกาที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามีเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มาก ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ใดขึ้น จะเห็นได้ว่านางฯ จะเข้าไปทูลปรึกษาแก้ต่อพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ

^{๔๗} พ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๖๗/๒๖๕.

^{๔๘} คุรยละเอียดใน พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โง่น), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬา- ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๗.

๔.๑.๖ พุทธวิธีการสอนพระนางสามาวดี

เมื่อกล่าวถึงชีวิตของพระนางสามาวดี เราจะพบว่าพระนางฯ เป็นตัวอย่างของสตรีคนหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นการใช้ชีวิตในฐานะภรรยาที่ดีคนหนึ่ง พระนางสามาวดีเป็นพระมเหสีในของพระเจ้าอุเทน นอกจากพระนางฯ แล้ว พระเจ้าอุเทนยังมีพระมเหสีอีกคนหนึ่ง ชื่อ นางมาคัณฐิยา ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคมอินเดียสมัยนั้นที่กษัตริย์จะสามารถมีภรรยาหลายคน ความคิดนี้สอดคล้องกับความเห็นของ บรรจบ บรรณรุจิ สรุปไว้ว่า ประเพณีการมีภรรยาหลายคน (Polygamy) มีให้เห็นอยู่ในผู้เป็นเจ้าเมืองวรรณะกษัตริย์^{๔๔} ดังนั้น คงไม่ใช่เรื่องง่ายมากนักเมื่อพระนางสามาวดีจะต้องอยู่ร่วมกับพระมเหสีอีกคนที่มิอุปนิสัยไม่ดี ซึ่งผูกใจแค้นในพระพุทธานุญาตอยู่แต่เดิมแล้ว และนางมาคัณฐิยาก็พยายามหาหนทางเพื่อชำระความแค้นที่มีต่อพระพุทธรองค์อยู่ตลอดเมื่อได้โอกาส ดังนั้นเมื่อพระนางสามาวดีผู้มีความศรัทธาในพระพุทธานุญาตมาก ก็ไม่ได้เป็นที่ชอบใจแก่นางมาคัณฐิยามากนัก พระนางสามาวดีกลับถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อชำระความแค้นที่นางมาคัณฐิยาที่มีแก่พระพุทธรองค์ จนเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการถูกใส่ร้ายว่ามีใจออกห่างพระเจ้าอุเทนแต่ไปมีใจพัวพันกับพระพุทธรองค์บ้าง เรื่องโก่งบ้าง หรือแม้แต่นางพิชโสไว้ในรางพินของพระเจ้าอุเทนบ้าง เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็สร้างความไม่พอใจต่อพระเจ้าอุเทนอย่างมากถึงขั้นจะประหารชีวิตพระนางสามาวดีด้วยพระองค์เอง แต่ด้วยอำนาจแห่งเมตตาภาพที่พระนางสามาวดีมีอยู่นั้น พระเจ้าอุเทนก็ไม่สามารถกระทำการใด ๆ เพื่อให้พระนางฯ สิ้นพระชนม์ไปได้ สุดท้ายด้วยความเมตตาที่มีกลายเป็นโอกาสให้พระเจ้าอุเทนกลับใจและทรงเลื่อมในพระพุทธานุญาต ได้เสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธานุญาต ถวายทาน รักษาศีล และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธานุญาตตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในเรื่องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระพุทธานุญาต เห็นได้จากหลายเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธานุญาตมาก แม้มีอุปสรรคเกิดขึ้นในชีวิตทำให้การเข้าถึงพระพุทธรองค์นั้นยากมาก แต่ด้วยกุศลกรรมที่ได้สั่งสมมาทำให้กลายเป็นอุปนิสัยแห่งการเข้าถึงธรรม พระนางสามาวดีสามารถเข้าถึงธรรมที่พระพุทธรองค์ตรัสสอนผ่านนางชุชชุตตราสาวใช้ในบ้านที่มีหน้าที่ออกไปซื้อดอกไม้ทุกวัน เมื่อฟังธรรมจากพระพุทธานุญาตแล้วก็จะมาสอนพระนางสามาวดีและบริวารต่อสม่าเสมอ นางชุชชุตตรา เป็นสาวใช้ของพระนางสามาวดี นางดำเนินชีวิตแบบสาวใช้ ปกติทุกวันนางจะยกยอกเงินค่าดอกไม้ไว้เป็นของส่วนตัววันละ ๔ กหาปณะ จากเงิน ๘ กหาปณะที่พระเจ้าอุเทนประทานให้เป็นค่าดอกไม้สำหรับพระนางสามาวดี (หากเทียบกับเงินไทย คือ ๑ กหาปณะเท่ากับ ๔ บาท ถ้า ๔ กหาปณะ เท่ากับ ๑๖ บาท) ต่อมาวันหนึ่งนางชุชชุตตราได้ช่วยถวายอาหารพระสงฆ์โดยมีพระพุทธานุญาตเป็นประธาน และได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุพุทธานุญาตก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล พระนางสามาวดี แม้ไม่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธานุญาตโดยตรง แต่ด้วยพระเมตตาปัญญามาก กอปรกับบุญกุศลที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้าปทุมมุตระ จึงเหตุปัจจัยให้มีนิสัยแห่งการฟังธรรม แม้เมื่อฟังผ่านมาจากนางชุชชุตตรา ก็ทำให้พระนางสามาวดีและบริวารอีก ๕๐๐ คน บรรลุโสดาปัตติผลได้ไม่นานนัก พระนางสามาวดีและหญิงบริวาร ครั้งเมื่อฟังธรรมจบก็มีความปรารถนาที่จับได้พบกับพระพุทธานุญาต แม้จะใช้ความพยายามในการเจาะรูผนังเพื่อดูพระพุทธานุญาตเสด็จผ่านก็ยอม แต่สุดท้ายพระเจ้าอุเทนก็ทรง

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า หน้า ๔๑

อนุญาตให้นำหน้าต่างชั้นเพื่อให้ความปรารถนานั้นเป็นจริง จึงเป็นที่มาของการเกิดขึ้นของหน้าต่างในปัจจุบัน

เมื่อวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนของพระพุทธองค์แล้ว จะเห็นว่าพระองค์ทรงตรัสสอนบุพพิกถา สอนนางขุชุตตรา ซึ่งเนื้อหาธรรมเกี่ยวกับอนุพุทโธภาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน เป็นพุทธวิธีการสอนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสอนเป็นไปอย่างมีขั้นตอนตามลำดับ คือ เริ่มจากง่ายไปหายาก จากสิ่งที่หายาบ ๆ ไปสู่ที่ละเอียดซับซ้อนขึ้น ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า การเรียนรู้และการนำไปปฏิบัตินั้นมีส่วนสัมพันธ์กัน พระพุทธองค์จะเทศนาตามลำดับเริ่มจากทานกถา ว่าด้วยการสร้างกุศล ด้วยการให้ทาน สีกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการรักษาศีล สักคกถา เป็นธรรมที่บรรยายให้เห็นอานิสงส์ของการให้ทานและรักษาศีล กามาทีนวกถา ทรงเทศนาให้เห็นถึงโทษของกาม และสุดท้าย คือ เนมขัมมานิสังสกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการออกจากกาม จะเห็นได้ว่าแม้ว่าพระนางสามาวดีจะไม่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์โดยตรง แต่ได้กัลยาณมิตรที่คือนางขุชุตตรา ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านพหูสูต คือ ความจำเป็นเลิศ ก็นำธรรมนั้นมาสอนต่อไป จนทำให้นางบรรลุนิพพานได้ นางสามาวดีถือว่าเป็นผู้เลิศในเรื่องของความเมตตา แม้ว่าในบั้นปลายชีวิตของพระนางสามาวดีและบริวารจะสิ้นพระชนม์เนื่องจากถูกไฟเผาปราสาทโดยนางมาคณทียา ก็ด้วยบุญกรรมที่เคยกระทำมาในครั้งอดีตชาตินั่นเอง เหตุการณ์ในครั้งนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงพระนางสามาวดีต่อพระภิกษุสงฆ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ประมาทแล้ว คนเหล่านั้น แม้เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่าตายแล้วแท้ คนเหล่าใดไม่ประมาทแล้ว คนเหล่านั้นแม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่ายังคงเป็นอยู่ เพราะฉะนั้น พระนางมาคณทียาจะเป็นอยู่ก็ตาม ตายแล้วก็ตาม ก็ชื่อว่าตายแล้วทีเดียว หญิง ๕๐๐ คน มีพระนางสามาวดีเป็นประธานแม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นอย่างนั้นทีเดียว เพราะว่าเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย”^{๕๐}

แล้วทรงตรัสพระคาถาว่า

“ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งอมตะ
ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความตาย
ผู้ไม่ประมาท ชื่อว่าย่อมไม่ตาย
ผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว

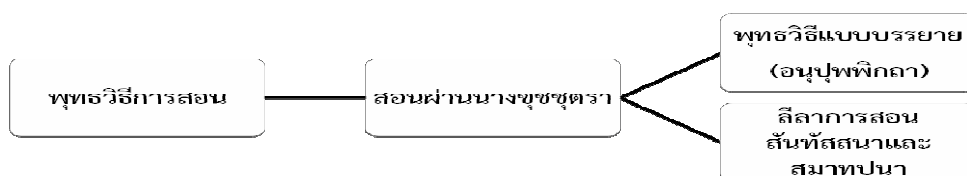
บัณฑิตทราบความต่างกัน
ระหว่างความไม่ประมาทกับความประมาทนั้น
แล้วตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
ย่อมบันเทิงใจในความไม่ประมาท
ยินดีในทางปฏิบัติของพระอริยะทั้งหลาย
บัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์เหล่านั้น

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๕/๒๑๕.

เฟ่งพินิจ มีความเพียรต่อเนื่อง มีความบากบั่น
มั่นคงเป็นนิตย ย่อมถูกต้องนิพพาน อันเป็น
สภาวะยอดเยี่ยม ปลอดภัยจากโยคะ”^{๕๑}

อธิบาย ความไม่ประมาทเป็นอมตรรกธรรม ที่จะนำไปสู่เส้นทางแห่งพระนิพพาน บุคคลผู้ใช้ชีวิตอยู่บนความประมาทก็เปรียบเสมือนคนที่ตายแล้ว คนประมาทแล้วย่อมยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ บัณฑิตผู้ตระหนักถึงความไม่ประมาทย่อมเป็นทางแห่งความเจริญก้าวหน้า ความไม่ประมาทนี้ เป็นหลักในมงคลสูตรข้อหนึ่ง บุคคลควรมีความสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำอะไร ไม่ควรถลำตัวลงไปในทางที่เสื่อม ไม่ยอมพลาดโอกาสกระทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ กรรมใดที่ต้องละเว้น ใส่ใจสำนึกในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง แม้ในปัจจุสมโรวาทที่พระองค์ตรัสไว้ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา จงยังความไม่ประมาทให้พร้อมเสมอสำหรับชีวิต

เนื้อหาธรรมเกี่ยวกับอนุปปกัภาพที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเป็นวิธีการเทศนาธรรมแบบบรรยาย ซึ่งเป็นการสอนธรรมที่อธิบายตามลำดับตั้งแต่ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์ก่อนการละกาม และมีลีลาการสอนแบบสันตสัสนา อธิบายให้ฟังโดยชัดเจน และ สมาทปนา จูงใจและน้อมไปปฏิบัติ โดยเอาไปสอนต่อพระนางสามาวดี

จึงกล่าวได้ว่า พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์จะสอนให้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ตลอดจนแสดงเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งนั้นให้เห็นอย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่บอกว่า คืออะไร แต่ทรงบอกให้รู้ด้วยว่า เพราะอะไรจึงเป็นอย่างนั้น และสิ่งที่สอนนั้นเหมาะสมกับภาวะหรือสภาวะการณ และความต้องการของผู้ที่รับการสอนด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้รับการสอนสามารถนำไปใช้ และนำไปปฏิบัติให้ได้รับผลดีในชีวิตของตนเอง

^{๕๑}ดูรายละเอียดใน พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๕/๒๑๕.

ตาราง : พุทธวิธีการสอนแก่สตรีทั้ง ๖ ท่าน

สตรี	พุทธวิธีการสอน					ผลลัพธ์	ความโดดเด่น
	ก่อนแสดงธรรม	พุทธวิธีการสอน	พุทธลีลาการสอน	สถานที่ตรัส	เรื่องที่ตรัส		
พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี	พระพุทธร่องค์จะทรงตรวจดูอภัยคัยของผู้้นั้นก่อนว่าสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ ถ้าทรงเห็นว่าผู้้นั้นมีอุปนิสัยจะบรรลุธรรมได้ ก็ จะทรง	การบรรยายธรรม	สันทสนนาสมาทปนาสมุตเตนาสัมปทังสนา	กบิลพัสดุ์	อนิจจาธรรมสูตร	ตัดสินใจออกผนวชเป็นภิกษุณี	ผู้นำสตรี
		การวางกฎข้อบังคับ	สันทสนนาสมาทปนา	เวสาลี	ครุธรรม ๘ ประการ	๑.บวชเป็นภิกษุณี ๒.บรรลุอรหัตผล ๓.เอตทัคคะรัตตัญญู	
พระปฏาจาราเถรี	อภัยคัยของผู้้นั้นก่อนว่าสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ ถ้าทรงเห็นว่าผู้้นั้นมีอุปนิสัยจะบรรลุธรรมได้ ก็ จะทรง	สากัจฉาหรือการสนทนา	สันทสนนาสมาทปนาสมุตเตนาสัมปทังสนา	สาวัตถี	๑.สังสารวัฏที่ไม่รู้เบื้องต้นและที่สุด ๒.การเกิดดับชั้นธ๕	๑.บวชเป็นภิกษุณี ๒.บรรลุอรหัตผล ๓.เอตทัคคะทรงพระวินัย	สตรีผู้เจอปัญหาชีวิต
พระกิสาโคตมีเถรี	ได้หรือไม่ ถ้าทรงเห็นว่าผู้้นั้นมีอุปนิสัยจะบรรลุธรรมได้ ก็ จะทรง	สากัจฉาหรือการสนทนา	สันทสนนาสมาทปนาสมุตเตนาสัมปทังสนาและใช้เมล็ดพันธุ์ผัดกาดเป็นอุบาย	สาวัตถี	๑.ความตายเป็นธรรมยั่งยืน ๒.ผู้เห็นทางอมตะแห่งชีวิตาแม่ใช้ชีวิตเพียงวันเดียว	๑.บวชเป็นภิกษุณี ๒.บรรลุอรหัตผล ๓.เอตทัคคะทรงจิวรเศร้าหมอง	มารดาที่รักบุตร
พระภัททากัจจนาเถรี	ตรวจจตราอินทรีย์ของผู้้นั้นว่าอินทรีย์แก่หรืออ่อนควรที่จะ	การบรรยายธรรม	สันทสนนาสมาทปนาสมุตเตนาสัมปทังสนาโดยยกขาคกอธิบาย	กบิลพัสดุ์	จันทรกนิริชาดก	๑.บวชเป็นภิกษุณี ๒.บรรลุอรหัตผล ๓.เอตทัคคะทรงอภิญญา	ภรรยาผู้จงรักภักดี
นางวิสาขา	แสดงธรรมอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่อภัยคัย (จริต)	การบรรยายธรรม	สันทสนนาสมาทปนา	สาเกต	อนุปพพิกขา	๑.เอตทัคคะผู้เลิศในการถวายทาน ๒.บรรลุโสดาปัตติผล	มหาอุบาสิกา
		สากัจฉาหรือการสนทนา	สันทสนนาสมาทปนาสมุตเตนาสัมปทังสนา	สาวัตถี	ความเศร้าโศกอันเกิดจากความรัก		
พระนางสามาวดี		ฟังธรรมผ่านจากนางขุชชุตตรา	สันทสนนาสมาทปนาเพื่อให้นางขุชชุตตราไปสอนต่อ	โกสัมพี	อนุปพพิกขา	๑.เอตทัคคะผู้เลิศความเป็นอยู่ด้วยเมตตา ๒.บรรลุโสดาปัตติผล	สตรีผู้มีความเมตตา

๔.๒ สารธรรมจากสตรีกิ่ง ๖ ท่าน

สารธรรม ตามรูปศัพท์ มีความหมายว่า ธรรมที่เป็นสาระ ธรรมที่เป็นแก่นสาร หรือ หลักธรรมที่สะท้อนมาจากสตรีกิ่ง ๖ ท่าน ซึ่งสตรีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๔.๒.๑ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี - สตรีในฐานะผู้นำ

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ถือเป็นผู้นำสตรีคนสำคัญในสมัยพุทธกาล ท่านเป็นต้นแบบของการเป็นผู้นำสตรี ท่านมีธรรมที่ทำให้เป็นที่เคารพรัก ความเลื่อมใส ศรัทธา คือ พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย ๑) เมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน ๒) กรุณา คือ ปรารถนาและหาทางให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ๓) มุทิตา มีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ๔) อุเบกขา มีการวางใจเป็นกลาง ยุติกรรม ไม่อคติ ไม่เอนเอียงหรือเข้าข้างฝ่ายใด ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลที่สมควร , สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน เป็นหลักการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย ๑) ทาน คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และแบ่งปัน ๒) ปิยวาจา คือ พูดเพื่อให้เกิดความรักต่อกัน โดยกล่าวคำที่สุภาพ ไพเราะ เมื่อฟังแล้วรู้สึกดี แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ คอยสร้างขวัญและกำลังใจ พูดให้เกิดความรักสามัคคีกัน ๓) อัตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อมิตรทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น กำลังทรัพย์ กำลังกาย หรือกำลังปัญญา ๔) สมานัตตา คือ การวางตนให้สมกับฐานะ การรู้จักนอบน้อมถ่อมตน และ อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมเพื่อยังความสำเร็จให้ถึงตามเป้าหมายที่วางไว้ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ คือ มีความพอใจกับสิ่งที่ทำนั้น ๆ ทำด้วยใจรัก มุ่งมั่น ๒) วิริยะ คือ ความพากเพียรทำ ขยันหมั่นเพียร หมั่นกระทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ๓) จิตตะ คือ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย และ ๔) วิมังสา คือ ใช้ปัญญาสอบสวน โดยหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุและผล รู้จักคิดหาหนทางแก้ไข เรื่องของพระนางฯ สอนให้รู้จักการเป็นผู้นำที่ดี

๔.๒.๒ พระปฏาจาราเถรี - สตรีผู้ต่อสู้กับปัญหาชีวิต

พระปฏาจาราเถรี ถือเป็นผู้ที่ประสบกับความทุกข์มากในชีวิต ท่านเป็นแบบอย่างสตรีที่ทำให้เห็นความอดทน การต่อสู้ชีวิต เพราะว่าสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นบิดา มารดา พี่ชาย สามิ และบุตร แม้ว่าชีวิตที่ผ่านมาเคยผิดพลาดมา แต่ก็ใช้สติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงตัว ดังนั้น เรื่องราวของท่านสะท้อนให้เห็นว่าสตรีในปัจจุบันควรยึดถือหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ๓ ชั้น ได้แก่ ๑) ทิฐฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน คือ รักษาสุขภาพให้ดี ประกอบอาชีพสุจริต สร้างสถานภาพให้ดี เพื่อเป็นที่ยอมรับนับถือ มีครอบครัวที่ผาสุก ๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในเบื้องหน้า คือ มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา มีความประพฤติที่งดงามด้วยความสุจริต มีความกล้า้วกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหาในชีวิตและภารกิจไปด้วยปัญญา มั่นสร้างแต่กรรมดีเพื่อเป็นทุนไว้ในโลกหน้า ๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ เมื่อถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนแปรปรวน ก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง ไม่ถูกความยึดถือติดมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตใจโปร่งเบาเป็นอิสระ สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย เป็นอยู่ด้วยปัญญา และคำนึงสูตรแห่งชีวิตเรียกว่า อภินิหารปัจจุเวกขณะ สิ่งที่ทุกคนไม่ว่าหญิง ไม่ว่าชาย ไม่ว่าชาวบ้าน ไม่ว่าชาววัด ควรหัด

พิจารณาเรื่อง ๆ ๕ ประการ คือ ๑) ขราธัมมตา ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๒) พยาธัมมตา ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๓) มรณธัมมตา ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ๔) ปิยวินาभावตา ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพราก ทั้งจากคนและของรักที่ขบใจทั้งสิ้น และ ๕) กัมมัสสกตา ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทแห่งกรรมนั้น ดังนั้น เรื่องพระภิกษุจางจนาเถรีสอนให้รู้ถึงความอดทน ความมีสติและไม่ประมาทต่อการใช้ชีวิต

๔.๒.๓ พระภิกษุจางจนาเถรี – ภรรยาแบบอย่าง

พระภิกษุจางจนาเถรี ถือเป็นแบบอย่างสตรีในฐานะภรรยา ที่มีความจงรักภักดี มีความซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว แม้เกิดปัญหาในชีวิตขึ้นก็ไม่เคยคิดมีครอบครัวใหม่ อีกทั้ง ยังคงรักษาฐานะมารดาดูแลบุตรได้ดีเพียงลำพัง หลักธรรมที่สะท้อนถึงการเป็นภรรยาที่ดี คือ ขรवासธรรม ๔ คือ เป็นธรรมสำหรับการครองเรือน ประกอบด้วย ๑) สัจจะ คือ ความจริง สามีภรรยาต้องซื่อสัตย์จริงใจ จริงวาจา จริงการกระทำต่อกัน ๒) ทมะ คือ การฝึกตน สามีภรรยา เมื่อเกิดข้อทะเลาะถกเถียงกัน ต้องควบคุมจิตใจ ปรึกษาหารือกัน แก้ไขข้อบกพร่องข้อขัดแย้ง และปรับปรุงตนให้ดีขึ้น ๓) ขันติ คือ ความอดทน สามีภรรยาจากพื้นฐานครอบครัวที่แตกต่างกัน เมื่อตกลงมาใช้ชีวิตฉันสามีภรรยา ต้องใช้ความอดทนให้มาก เข้มแข็ง หนักแน่น ไม่ว้าวาม ทนต่อความเหนื่อยยากตรากตรำฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน ๔) จาคะ คือ การเสียสละ มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติของสามีด้วย นอกจากนี้ ประเพณีของภรรยาที่ดี ๓ แบบ ที่ควรเอาเป็นแบบอย่าง ประกอบด้วย ๑) ภรรยาเยี่ยงมารดา คือ ห่วงดีเสมอ คอยห่วงใย เอาใจใส่สามี สามีหาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใส่คอยประหยักรักษา ๒) ภรรยาเยี่ยงน้องสาว คือ ภรรยาผู้เคารพสามี ดังรักพี่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ ๓) ภรรยาเยี่ยงสหาย คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มีจิตภักดี เวลาพบสามีก็ร่าเริงยินดี วางตัวดี ประพฤติดี มีกิริยามารยาทงาม เป็นคู่คิดคู่ใจ และในทศ ๖ กล่าวถึงภรรยาผู้อยู่ทิศเบื้องหลังว่า มีหน้าที่จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย สงเคราะห์ญาติมิตรทั้ง ๒ ฝ่ายด้วยดี ไม่นอกใจ รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง แต่ทั้งนี้ ทั้งนั้น เกณฑ์การเลือกคู่ครองที่ดีอยู่ในหลักธรรมคู่ชีวิต คือ สมชีวิตรธรรม ๔ ประการ คือ ๑) สมศรัทธา มีความเชื่อแน่วคิด ความศรัทธาในลัทธิศาสนาเหมือนกัน ๒) สมสีลา คือ มีศีลธรรม จรรยา มารยาทที่เข้ากันได้ ๓) สมจาคา คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี เกื้อกูลกัน ๔) สมปัญญา คือ มีปัญญา รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน พูดกันเข้าใจภาษาเดียวกัน ดังนั้น เรื่องพระภิกษุจางจนาเถรีสอนให้รู้ถึงหน้าที่ของภรรยาที่ดี

๔.๒.๔ พระกิสาคโคตมิเถรี – มารดาที่มีความรักต่อบุตร

พระกิสาคโคตมิเถรี ถือเป็นแบบอย่างสตรีในฐานะมารดาที่มีความรักต่อบุตร แม้ว่าบุตรจะตายไปตั้งแต่อายุยังน้อย แต่ท่านได้ถ่ายทอดให้เห็นความรักที่มีต่อบุตรชายในฐานะที่มารดาคนหนึ่งจะกระทำได้ ดังนั้น หลักธรรมที่เป็นแบบอย่างของการเป็นมารดาที่ดี ในทศ ๖ บิดามารดาควรอนุเคราะห์บุตรโดย ห้ามปรามป้องกันจากทำความชั่ว ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษา ศิลปวิทยา เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร และมอบทรัพย์ให้เมื่อถึงโอกาสอันควร ,

หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย ๑) เมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อบุตร รักใคร่เอาใจใส่ ถนอมเลี้ยงให้เจริญเติบโต ๒) กรุณา คือ ห่วงใยสงสารปกป้องรักษา หาทางบำบัดแก้ไข ๓) มุทิตา มีความยินดีเมื่อเห็นบุตรได้ดี ปลาบปลื้มใจ หวังให้บุตรสดในเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ๔) อุเบกขา มีการวางใจเป็นกลาง คอยดูอยู่ห่าง ๆ ให้คำปรึกษา เมื่อถึงวัยที่บุตรเติบโตขึ้นมีหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นของตนเอง นอกจากนี้ เรื่องของพระกิสาคโคตมิเถรี ซึ่งต้องเสียบุตรไปตั้งแต่ยังอายุน้อย สะท้อนให้ตระหนักถึงหลักธรรมเทวทูต เพื่อให้รู้จักมอง รู้จักพิจารณาภาวะที่ปรากฏอยู่เสมอในหมู่มนุษย์ อันเป็นสัญญาณเตือนให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิต ๕ อย่าง คือ ๑) เด็กอ่อน สะท้อนว่าคนเราทุกคนเกิดมา ก็อย่างนี้ เพียงเท่านั้น ๒) คนแก่ สะท้อนว่าคนเราหากมีชีวิตอยู่ได้นาน ก็ต้องประสบภาวะเช่นนี้ ๓) คนเจ็บ สะท้อนว่าภาวะเช่นนี้ เราทุกคนต้องประสบเหมือนกันหมด ๔) คนต้องโทษ สะท้อนให้เห็นว่ากรรมชั่วนั้นมี ไม่จำเป็นต้องตายก็ให้ผลเป็นทุกข์ตั้งแต่บัดนี้ ๕) คนตาย สะท้อนว่าภาวะเช่นนี้ เราทุกคนต้องได้พบ ไม่มีใครพ้น และกำหนดไม่ได้ว่าที่ไหนเมื่อใด พระกิสาคโคตมิสอนให้รู้ถึงหน้าที่ของมารดาที่ดี

๔.๒.๕ นางวิสาขา - มหาอุบาสิกาแบบอย่างในพระพุทธศาสนา (งามภายนอกงามภายใน)

นางวิสาขา เป็นสตรีผู้มีคุณสมบัติครบถ้วนตามลักษณะของเบญจกัลยาณี คือ สตรีที่มีความงาม ๕ ประการ ท่านได้รับการขนานนามว่าเป็น มหาอุบาสิกาผู้เป็นเลิศในการถวายทาน เนื่องจากการกระทำทุกอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านจะมีความตั้งใจกระทำด้วยพลังแห่งความศรัทธาที่มี ดังนั้น ธรรมที่ทำให้ท่านงามพรั่งพร้อมด้วยศีล ๕ ประการ ประกอบด้วย ๑) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒) เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓) เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินกาม ๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕) เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท , หลักธรรมที่ใช้สำหรับความเป็นอุบาสิกาที่ดีคือ หลักธรรมในทศ ๖ เกื้อกูลพระ โดยปฏิบัติต่อท่าน ๕ ประการ คือ ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา ๔) เปิดประตูต้อนรับ ๕) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ , หลักอุบาสกธรรม คือ ๑) ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุ ๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓) ศึกษาในอริสัจ ๔) มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และปุนกลาง ๕) ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยเพ่งโทษติเตียน ๖) ไม่แสวงหาทักษิณภายนอกหลักคำสอนนี้ ๗) กระทำความสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ อุบาสิกาพึงเข้าใจในบุญ ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่างคือ ๑) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันทรัพย์สิ่งของ ๒) สีลสมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีล ๓) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา นางวิสาขาสอนให้รู้ถึงหน้าที่ของสตรีที่งามในฐานะอุบาสิกา

๔.๒.๖ พระนางสามาวดี - สตรีผู้เปี่ยมล้นด้วยความเมตตา

นางสามาวดี เป็นสตรีที่โดดเด่นไปในเรื่องความเมตตา ความเมตตาที่ท่านมีความสามารถนำมาปรับใช้ได้ในทุกบทบาท ไม่ว่าจะเป็นบทบาทมารดา บทบาทภรรยา บทบาทบุตร บทบาทอุบาสิกา เพื่อสร้างความสงบและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในทุกสังคม ยิ่งด้วยพื้นฐานของสตรีเป็นเพศที่มีความอ่อนน้อมทางอารมณ์ มีกังวลและอารมณ์ปรวนแปรได้ง่าย การเจริญเมตตาจิตอยู่บ่อย ๆ ก็จะส่งผลดี

ให้สตรีผู้ปฏิบัติ การเจริญเมตตาจิตมีผลดีต่อตนเอง คือ มีอานิสงค์ ๑๑ ประการ ๑) หลับเป็นสุข ๒) ตื่นเป็นสุข ๓) ไม่ฝันร้าย ๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย ๖) เทวดาทั้งหลายรักษา ๗) ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา กล้ำกรายไม่ได้ ๘) จิตตั้งมั่นได้เร็ว ๙) สีหน้าสดใต ๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย ๑๑) เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยมย่อมเข้าถึงพรหมโลกได้^{๕๒} นอกจากนี้ หลักปฏิบัติ ๕ ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญยิ่งของการเป็นสตรีที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ วุฑฒิธรรม (หลักความเจริญ) ๕ ประการ ๑) ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ให้หลักแห่งความจริงอย่างตั้งงามอันมีเหตุผล ๒) ศील หมายถึง ความประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต ๓) สุตตะ หมายถึง การเล่าเรียนสดับฟังศึกษาหาความรู้ ๔) จาคะ หมายถึง การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว ๕) ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง นางสาวดีท่านสอนให้รู้ถึงความมีเมตตาส่งผลดีเช่นไร

๔.๓ ประยุกต์พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าต่อสตรีในสังคมปัจจุบัน

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าต่อสตรีตัวอย่างทั้ง ๖ ท่าน จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว เรื่องราวของสตรีทั้ง ๖ สะท้อนออกมาให้เห็นปัญหาของชีวิต ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในสังฆธรรม คือ ธรรมที่เป็นความจริงนี้ ให้กับสตรีในสังคมปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า คนในปัจจุบันยังมองว่าความพลัดพราก ความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เป็นสิ่งที่น่ากลัว เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะรับไม่ได้ บางกรณีมีการฆ่าตัวตาย บางคนเป็นโรคซึมเศร้าไป ดังนั้น ควรวางท่าทีให้ถูกต้องเมื่อเกิดปัญหาแล้วจะไม่ทำให้เกิดความทุกข์มาก การประยุกต์พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าให้กับสตรีที่ประสบกับความทุกข์เนื่องจากการสูญเสียและการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องความพลัดพรากสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก :

สตรีที่ประสบปัญหาดังกล่าว คือ พระมหามายาโคตมี ท่านต้องสูญเสียพระสวามี และพลัดพรากจากบุตรอันเป็นที่รัก , พระปฏาจารา ท่านต้องสูญเสียสามี บุตร บิดามารดาและพี่ชายไปในเวลาที่ใกล้กัน , พระภททากัจจนา ท่านต้องพลัดพรากจากพระสวามี ผู้เป็นที่รัก , พระกิสาโคตมี ท่านต้องสูญเสียบุตรชายคนเดียวที่ให้กำเนิดมาไม่นานไป , และนางวิสาขา ต้องสูญเสียหลานสาวอันเป็นที่รักไป จากปัญหาความสูญเสีย และการต้องพลัดพรากดังกล่าวมานั้น เมื่อประยุกต์พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า คือ การเปิดโอกาสให้สตรีผู้มีความทุกข์นั้นได้ถ่ายทอดความรู้สึก ระบาย ความอัดอั้นตันใจที่มีอยู่ในใจออกมาให้หมด เหมือนเป็นการรับฟังปัญหา ปล่อยปละโลม และให้กำลังใจก่อน เพราะหากว่ากันตามธรรมชาติของสตรี ตามเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แอน คริง (Ann Krings) นักจิตวิทยา (Psychologist) จากมหาวิทยาลัยแวนเดอร์บิลท์ (Vanderbilt University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวถึงอารมณ์ของสตรีเปรียบเทียบกับบุรุษ สรุปได้ว่า เนื่องจากผู้หญิงจะใช้สมองทั้งสองด้าน คือ ซีกซ้ายและซีกขวา โดยสมองซีกซ้ายจะเกี่ยวกับเหตุผล และ ตรรกะ ในขณะที่สมองซีกขวาวจะสัมพันธ์กับการแสดงออก การพูด และ อารมณ์ ผู้หญิงจะมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่ดี จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้

^{๕๒} องค์กร. (ไทย) ๒๕/๑๕/๔๒๕-๔๒๖.

เกิดความกังวลและอารมณ์ปรวนแปรได้ง่าย ผู้หญิงจะรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดได้เร็วกว่าผู้ชาย เหตุผลเพราะ Amygdala ของสมองในผู้หญิง และผู้หญิงร้องไห้ง่าย เพราะความอ่อนไหวทางอารมณ์^{๕๓} พุทธวิธีนี้เป็นลีลาการสอนที่พระพุทธเจ้าใช้เป็นลำดับแรกเมื่อสตรีที่มาเข้าเฝ้าพระองค์ประสบกับความทุกข์มา เมื่ออาการของสตรีนั้นเริ่มผ่อนคลายขึ้น ก็ใช้นำเอาพุทธวิธีการสอนแบบบรรยายธรรม หรือ แบบการสนทนา (สากัจฉา) เพื่อให้กำลังใจ โดยยกเอาธรรมะหรือหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ อาทิ เรื่องของไตรลักษณ์, การเกิดดับของขันธ ๕ , อนิจจาธรรมสูตร , ความตายเป็นธรรมยั่งยืน เป็นต้น หรือยกเอาเรื่องราวของบุคคลผู้ที่ประสบกับความทุกข์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นกรณีตัวอย่างประกอบการอธิบาย ปลอบใจ ชโลมใจให้เข้มขึ้น ให้เห็นภาพ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต หากปล่อยให้ความโศกเศร้าเข้าครอบงำแล้ว ย่อมไม่เกิดประโยชน์ สตรีควรใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันและความจริง ทำปัจจุบันให้ดีที่สุดเพื่อเป็นบาทฐานสำคัญให้กับโลกนี้ และโลกหน้า ธรรมะที่พระพุทธองค์ตรัสสอนนั้นถือเป็นยาขนานดีที่จะช่วยรักษาคนที่มีความเจ็บป่วยทางใจ สตรีเมื่อได้ฟังธรรมก็จะเกิดความรู้สึกดีขึ้น เข้าความจริงของชีวิตและสิ่งที่ควรกระทำ

๒. พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า แก่อุบาสิกามีความมั่นคงในพระรัตนตรัย :

นางวิสาขา และพระนางสามาวดี สตรีทั้ง ๒ ท่านถือเป็นแบบอย่างผู้มีความมั่นคงและศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าท่านทั้งสองได้ฟังอนุพุทธิกถา ซึ่งเป็นพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า โดยทรงพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องของทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์ในการออกจากกาม แต่อย่างไรก็ตาม สตรีในสังคมปัจจุบันสามารถเริ่มต้นที่ทานซึ่งเป็นธรรมข้อแรก เนื่องจากทานเป็นกุศลที่สามารถกระทำได้ง่ายและเป็นบาทฐานที่สำคัญที่ช่วยสร้างกุศลอื่น ๆ ต่อไป โดยหมั่นให้ทานในโอกาสต่าง ๆ คอยให้ความช่วยเหลือสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนเป็นกิจวัตรในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องของปัจจัย ๔ , การสอนธรรมะเป็นความรู้เป็นทานอย่างกรณีนางขุตขุตตราสาวใช้ พระนางสามาวดี ซึ่งสอนธรรมะเป็นธรรมทานแก่พระนางสามาวดีและบริวารจนสามารถบรรลุธรรม เป็นต้น หรือแม้แต่ถวายทาน คือการให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยาบาทกัน ซึ่งพระนางสามาวดีท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนี้ นอกเหนือจากนี้ สตรีหมั่นรักษาศีล ๕ ในเบื้องต้น คือ ตั้งใจงดเว้นจากความชั่ว ความทุจริต และสิ่งที่ไม่ดีทุกอย่าง ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ดีเห็นได้ในปัจจุบันและสมบุรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นในเบื้องหน้า

๔.๔ สรุป

เมื่อวิเคราะห์เรื่องราวของสตรีทั้ง ๖ ตามปัญหาที่สตรีแต่ท่านเผชิญในชีวิต ผู้วิจัยได้คัดสรรเฉพาะเรื่องราวที่โดดเด่นมาทำการวิเคราะห์หาพุทธวิธีการสอน พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนธรรมอันประเสริฐ นำสตรีไปสู่หนทางแห่งความสุขทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม โดยพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแก่พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระภัททากัจจนาเถรี พระปฏาจาราเถรี พระกิสาโคตมีเถรี นางวิสาขา และพระนางสามาวดี เป็นเรื่องราวที่ทั้ง ๖ ท่านประสบความทุกข์ในเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ พลัดพรากจากสิ่งที่รักและสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไป ทรงใช้พุทธวิธีการสอนทั้ง

^{๕๓} Ann Kring , Why are Women so Emotional? (Article : BUZZLE.COM 2011)

แบบแบบสากัจฉาหรือแบบสนทนา แบบบรรยาย แล้วแต่สถานการณ์ที่พระองค์ทรงเผชิญ และทรงใช้พุทธลีลาประกอบทั้ง ๔ วิธี คือ สันทสนาวิธี คือ ทรงอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดู เห็นกับตา , สมาทปนาวิธี ทรงจงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ, สมุตเตชนาวิธี ทรงเร้าใจให้แก่ว้าว้าว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก และสัมปหังสนาวิธี ทรงขโลมใจให้เข้มแข็ง ไร้เรง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง นอกจากนี้ ทรงมีอุปบายในการสอนโดยใช้การอุปมา และอุปกรณ์ในการสอนมาเป็นเครื่องมือเพื่อให้สตรีเข้าใจมากขึ้น เช่น ใช้เมล็ดพันธุ์ผักกาดกับนางกิสาคโคตมี อุปมาน้ำตาที่เสียไปยิ่งกว่าน้ำที่มีในมหาสมุทรในแก่นางปฐาจารย์า ทรงยกขาคมาสอนพระภักทากัจจนา ทรงเปรียบคนที่มีจำนวนมากในกรุงสาวัตถีกับความตายที่เกิดขึ้นทุกวันให้นางวิสาขาฟัง ทรงใช้นางขุชชุตตราเป็นกัลยาณมิตรธรรมสอนธรรมแก่พระนางสามาวดี แม้ไม่ได้ฟังธรรมจากพระองค์ก็เหมือนได้ฟังจากพระองค์เอง ทรงรู้จักใช้โอกาสและจังหวะที่เหมาะสมในการสอน จะเห็นว่าพระองค์ทรงให้สตรีทั้งหมดระบายความทุกข์ที่มีในใจออกมาก่อนทั้งหมดถึงจะตรัสสอนธรรม เนื่องจากเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสตรีอยู่แล้วที่มักจะแสดงอาการ ความรู้สึกมากกว่าผู้ชาย

สตรีแต่ละท่านมีจุดเด่นที่สะท้อนความเป็นตัวเองที่แตกต่างกันไป เช่น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีเป็นสตรีที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการเป็นผู้นำ พระภักทากัจจนาเถรี มีความโดดเด่นของการเป็นภรรยาที่ดี พระปฐาจารย์าเถรีเป็นผู้โดดเด่นในเรื่องของการเป็นตัวแทนสตรีที่สะท้อนให้เห็นความทุกข์จากความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก พระกิสาคโคตมีเถรี โดดเด่นในการเป็นมารดาที่มีความรักต่อบุตร นางวิสาขา เป็นมหาอุบาสิกาผู้มี จริยวัตรงดงามทั้งภายนอกและภายใน และพระนางสามาวดี ผู้มีความเป็นเลิศในความเมตตาหาคนอื่นเสมอเหมือน นอกเหนือจากนี้ ผู้วิจัยยังนำได้นำสารธรรมอันเกิดจากสตรีทั้ง ๖ ท่าน มานำเสนอแก่สตรีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในบทบาทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น หลักธรรมสำหรับผู้ผู้นำ เช่น อิทธิบาท ๔ , พรหมวิหาร ๔ , สังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมสำหรับภรรยา เช่น ภรรยา ๗ จำพวก , ทศ ๖ .สมชีวิธรรม เป็นต้น หลักธรรมสำหรับการใช้ชีวิตของสตรี เช่น ศีล ๕ , อตถะ ๓ หลักธรรมสำหรับอุบาสิกา เช่น อุบาสิกธรรม , ทศ ๖ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของสตรีทั้ง ๖ ท่าน สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในสังขธรรม คือ ธรรมที่เป็นความจริงนี้ ให้กับสตรีในสังคมปัจจุบัน